

Міністерство освіти і науки України

Луцький національний технічний університет

(повне найменування закладу вищої освіти)

Факультет бізнесу та права

(повне найменування факультету)

Кафедра міжнародних економічних відносин

(повна найменування кафедри)

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ЗА СТУПЕНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ «МАГІСТР»**

**ЕКСПОРТНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ В
СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ: СТАН ТА
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини
(шифр і назва спеціальності)

освітня програма Міжнародні економічні відносини
(назва освітньої програми)

Виконав: здобувач вищої освіти
групи МЕВМ-21
Сичук Ілля Романович

(підпис)

Керівник:
д.е.н., професор
Лютак Олена Миколаївна

(підпис)

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту
«__» _____ 2024 р.
Гарант освітньої програми:
к.е.н., доцент
Галазюк Наталія Миколаївна

(підпис)

Луцьк – 2024 року

ЛУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет бізнесу та права

Кафедра міжнародних економічних відносин

Ступінь вищої освіти: магістр

Галузь знань: 29 Міжнародні відносини

Спеціальність: 292 Міжнародні економічні відносини

Освітня програма: Міжнародні економічні відносини

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри міжнародних економічних

відносин _____ к.е.н., доцент Олена БАУЛА

« _____ » _____ 2024 року

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Сичуку Іллі Романовичу

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи: Експортна діяльність України в системі міжнародної торгівлі: стан та перспективи розвитку
Керівник роботи: д.е.н., професор Лютак Олена Миколаївна
затвержені наказом закладу вищої освіти від «30» грудня 2023 року № 453/01-02
2. Строк подання здобувачем вищої освіти кваліфікаційної роботи «06» грудня 2024 р.
3. Вихідні дані до роботи: наукові праці вітчизняних, зарубіжних учених та міжнародних організацій у сфері експортної діяльності в системі міжнародної торгівлі, щорічна статистична звітність, інші інформаційні джерела та ресурси Інтернету.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що потрібно розробити):
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ. 1.1. Теоретичні аспекти експортної діяльності та її структурних елементів. 1.2. Методичні підходи щодо оцінки експортної діяльності країн. РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ. 2.1. Аналіз сучасного стану експортної діяльності України. 2.2. Оцінка ефективності міжнародної торгівлі в умовах глобалізації. 2.3. Факторний аналіз ефективності експортної діяльності. РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ НАРОЩЕННЯ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ТОРГІВЕЛЬНИХ ПОТОКІВ. 3.1. Інституційне забезпечення розвитку експортної діяльності України в сучасних умовах. 3.2. Пріоритетні напрями нарощення експортної діяльності у системі міжнародних торговельних потоків
5. Перелік графічного (ілюстративного) матеріалу: Лист 1. Мета, об'єкт, предмет і завдання дослідження. Лист 2. Теоретичне обґрунтування експортної діяльності в системі міжнародної торгівлі. Лист 3. Структурні елементи експортної діяльності. Лист 4. Обсяг експортно-імпорتنних операцій України у 2010-2023 рр., млн. грн. Лист 5. Експорт товарів суб'єктами господарювання за видами економічної діяльності у 2022 році. Лист 6. Географічна структура експорту товарів з України. Лист 7. Структура зовнішньої торгівлі послугами за видами. Лист 8. Аналіз динаміки зовнішньої торгівлі послугами за видами у 2022-2023 рр. Лист 9. Основні аспекти інституційного забезпечення експортної діяльності. Лист 10. Елементи нарощення експортної діяльності України. Лист. 11. Висновки.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис	
		завдання видав	завдання прийняв
<i>Теоретичний розділ</i>	професор Лютак О.М.		
<i>Аналітичний розділ</i>	професор Лютак О.М.		
<i>Проектний розділ</i>	професор Лютак О.М.		
<i>Висновки</i>	професор Лютак О.М.		
<i>Нормоконтроль</i>	професор Лютак О.М.		

7. Дата видачі завдання 04.01.2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи магістра	Термін виконання етапів кваліфікаційної роботи магістра	Примітка
1	<i>Обґрунтування теми</i>	<i>до 28.12.2023</i>	<i>виконано</i>
2	<i>Огляд літератури із досліджуваної проблеми</i>	<i>до 15.06.2024</i>	<i>виконано</i>
3	<i>Теоретичний розділ</i>	<i>до 03.09.2024</i>	<i>виконано</i>
4	<i>Аналітичний розділ</i>	<i>до 28.09.2024</i>	<i>виконано</i>
5	<i>Проектний розділ</i>	<i>до 01.11.2024</i>	<i>виконано</i>
6	<i>Висновки</i>	<i>до 07.11.2024</i>	<i>виконано</i>
7	<i>Формування списку використаних джерел</i>	<i>до 09.11.2024</i>	<i>виконано</i>
8	<i>Формування додатків</i>	<i>до 12.11.2024</i>	<i>виконано</i>
9	<i>Оформлення ілюстративного матеріалу</i>	<i>до 19.11.2024</i>	<i>виконано</i>
10	<i>Попередній захист кваліфікаційної роботи магістра</i>	<i>до 20.11.2024</i>	<i>виконано</i>
11	<i>Нормоконтроль</i>	<i>до 27.11.2024</i>	<i>виконано</i>
12	<i>Інструментальна перевірка на академічний плагіат</i>	<i>до 03.12.2024</i>	<i>виконано</i>
13	<i>Представлення кваліфікаційної роботи магістра до захисту</i>	<i>до 06.12.2024</i>	<i>виконано</i>

Студент

_____ Сичук І.Р.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи

_____ Лютак О.М.
(підпис) (прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Сичук І.Р. Експортна діяльність України в системі міжнародної торгівлі: стан та перспективи розвитку. Рукопис.

Кваліфікаційна робота магістра ОП «Міжнародні економічні відносини» спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини. Луцький національний технічний університет. Луцьк, 2024.

Кваліфікаційна робота магістра складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

Метою кваліфікаційної роботи магістра є обґрунтування прикладних рекомендацій щодо перспектив нарощення експортної діяльності України в системі міжнародної торгівлі в сучасних умовах. Відповідно об'єктом даного дослідження виступає експортна діяльність України в системі міжнародної торгівлі, а предметом – теоретичні та практичні аспекти щодо активізації експортної діяльності України в системі міжнародної торгівлі в сучасних умовах.

У кваліфікаційній роботі магістра досліджено теоретико прикладні аспекти експортної діяльності в системі міжнародної торгівлі, а саме: розглянуто теоретичні аспекти експортної діяльності та її структурних елементів та сформовано методичні підходи щодо оцінки експортної діяльності країн. Проведено аналіз сучасного стану експортної діяльності України, здійснено оцінку ефективності міжнародної торгівлі України в умовах глобалізації та факторний аналіз ефективності експортної діяльності. Охарактеризовано елементи інституційного забезпечення розвитку експортної діяльності України в сучасних умовах та сформовано пріоритетні напрями нарощення експортної діяльності у системі міжнародних торгівельних потоків.

В процесі дослідження були використані такі наукові методи як логічний аналіз, діалектичний метод, методи аналізу та синтезу, класифікації, ретроспективного аналізу, групування та узагальнення даних, систематизації та узагальнення, табличні та графічні методи, наукової абстракції та експлікації, методи кількісного і якісного порівняння.

Наукова новизна кваліфікаційної роботи полягає у вдосконаленні автором інституційного забезпечення розвитку експортної діяльності України у системі міжнародних торгівельних потоків.

Ключові слова: експорт, експортна діяльність, міжнародна торгівля, глобалізація, інституційне забезпечення зовнішньоекономічної діяльності України.

ANNOTATION

Sychuk I.R. Export activity of Ukraine in the system of international trade: state and prospects for development. Manuscript.

Master's qualification work OP «International Economic Relations» specialty 292 International Economic Relations. Lutsk National Technical University. Lutsk, 2024.

Master's qualification work consists of an introduction, three sections, conclusions, a list of sources used.

The purpose of the master's qualification work is to substantiate applied recommendations on the prospects for increasing Ukraine's export activity in the system of international trade in modern conditions. Accordingly, the object of this study is the export activity of Ukraine in the system of international trade, and the subject is theoretical and practical aspects of activating Ukraine's export activity in the system of international trade in modern conditions.

The master's qualification work explores the theoretical and applied aspects of export activity in the system of international trade, namely: the theoretical aspects of export activity and its structural elements are considered and methodological approaches to assessing the export activity of countries are formed. The current state of Ukraine's export activity was analyzed, the effectiveness of Ukraine's international trade in the context of globalization was assessed, and a factor analysis of the effectiveness of export activity was carried out. The elements of institutional support for the development of Ukraine's export activity in modern conditions were characterized, and priority areas for increasing export activity in the system of international trade flows were formed.

In the process of research, such scientific methods as logical analysis, dialectical method, methods of analysis and synthesis, classification, retrospective analysis, grouping and generalization of data, systematization and generalization, tabular and graphical methods, scientific abstraction and explication, methods of quantitative and qualitative comparison were used.

The scientific novelty of the qualification work lies in the author's improvement of the institutional support for the development of Ukraine's export activity in the system of international trade flows.

Keywords: export, export activity, international trade, globalization, institutional support for Ukraine's foreign economic activity.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ	11
1.1. Теоретичні аспекти експортної діяльності та її структурних елементів	11
1.2. Методичні підходи щодо оцінки експортної діяльності країн	16
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	20
2.1. Аналіз сучасного стану експортної діяльності України	20
2.2. Оцінка ефективності міжнародної торгівлі в умовах глобалізації	26
2.3. Факторний аналіз ефективності експортної діяльності	33
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ НАРОЩЕННЯ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ТОРГІВЕЛЬНИХ ПОТОКІВ	38
3.1. Інституційне забезпечення розвитку експортної діяльності України в сучасних умовах	38
3.2. Пріоритетні напрями нарощення експортної діяльності у системі міжнародних торгівельних потоків	43
ВИСНОВКИ	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	52
ДОДАТКИ	59

ВСТУП

У зв'язку зі змінами на глобальному ринку та економічними викликами, пов'язаними з пандемією COVID-19 та військовими діями, Україна змушена адаптувати свою зовнішньоекономічну діяльність, зокрема експорт, до нових реалій. Експорт є ключовим компонентом національної економіки України, забезпечуючи надходження валютних ресурсів та сприяючи розвитку виробництва і робочих місць. Окрім того наша держава має значний потенціал в агропромисловому секторі, металургії, IT-індустрії, відповідно її експортна стратегія повинна бути спрямована на розширення ринків збуту та збільшення конкурентоспроможності продукції. Особливо важливим є розвиток співпраці з країнами Європейського Союзу, які є одними з найбільших торговельних партнерів України після підписання Угоди про асоціацію. Актуальність теми також полягає у необхідності розробки та впровадження нових стратегій, спрямованих на подолання бар'єрів, таких як логістичні труднощі та торговельні обмеження. Сучасна геополітична ситуація вимагає пошуку нових експортних ринків, а також підвищення рівня диверсифікації експорту, що зменшить залежність від окремих ринків або товарних груп.

Економіки, які сильно залежать від імпорту — особливо від стратегічного імпорту виявляються більшими вразливі до наявності та вартості такого імпорту. Для економік, які сильно залежать від експорту, нестабільність як доходів від експорту, так і економічного зростання пов'язані з економічними потрясіннями роблять їх надзвичайно вразливими. Враховуючи те, що експорт становить значну частку ВВП, а саме для більшості країн, що розвиваються — понад 66 відсотків країн, що розвиваються, мають частку експорту, що перевищує 20 відсотків, посилення залежності від експорту призводить до значних коливань в доходах від експорту. Крім того, волатильність доходів від експорту тісно пов'язана з волатильністю зростання, настільки значною коливання надходжень від експорту призводить до коливань економічного зростання.

З економічної точки зору вразливість країни до зовнішніх економічних шоків загалом залежить від її залежності від експорту, оскільки доходи від експорту фінансують імпорт, а також роблять безпосередній внесок у інвестиції та зростання. Виробничі структури, переважно орієнтовані на експортне зростання, піддають країни зовнішньому впливу більше, ніж виробничі структури, що залежать від внутрішнього попиту.

Внесок торгівлі в інклюзивне зростання також залежить від мережі вплив міжнародної торгівлі на зайнятість. Чистий вплив залежить від дві сили: створення робочих місць в експортному секторі та їх знищення заміщення вітчизняної продукції імпортом. Пряма та непряма зайнятість в експортному секторі становить між 10% і 25% загальної зайнятості в країнах регіону. У минулому десятилітті кількість робочих місць, створених в експортному секторі, переважила кількість робочих місць, втрачених через зростання імпорту. Кожен 1 мільйон доларів США, експортований в інші країни країн регіону або до Сполучених Штатів створює більше робочих місць, ніж така ж кількість експортується до Азії чи Європи. Це тому, що експорт на два перші пункти призначення має вищий виробничий вміст та генерує відносно більше робочих місць, тоді як експорт до Азії та Європи має вищий вміст (оброблених) товарів і створюють менше робочих місць. Крім того, експорт до Азіатсько-Тихоокеанського регіону поки що показує невикористаний потенціал для створення робочих місць у тій мірі, в якій пов'язані зв'язки з експортом природних ресурсів стимулюються.

Дослідженням експортної діяльності провідних країн в системі міжнародної торгівлі займалася достатньо велика кількість вітчизняних та закордонних науковців. На нашу думку на особливу увагу заслуговують праці таких вчених як Баула О.В., Базецька Г.І., Банчук-Петросова О., Вінярського Б., Гаврилюк І., Геєця В., Давиденка Г., Дугінець Г., Дятлової В., Жабриниць О., Крамарчука М., Латутіна С., Лютак О., Макарчук І. Міщенко Д., Редько К., Таранич О. Чепелюк М., Чуніхіна А., David M. Brock, Michael A. Hitt, Rojko A., Ruzekova Viera.

Незважаючи на значну кількість напрацювань в рамках окресленої проблематики, в зарубіжних та вітчизняних працях питання щодо стану та перспектив розвитку експортної діяльності України в контексті тих глобальних трансформацій потребують більш детального вивчення.

Метою кваліфікаційної роботи здобувача другого (магістерського) рівня вищої освіти є обґрунтування прикладних рекомендацій щодо перспектив нарощення експортної діяльності України в системі міжнародної торгівлі в сучасних умовах.

Для досягнення поставленої мети визначено наступні ключові завдання:

дослідити теоретичні аспекти експортної діяльності та її структурних елементів;

виокремити методичні підходи щодо оцінки експортної діяльності країн;

здійснити аналіз сучасного стану експортної діяльності України;

оцінити ефективність міжнародної торгівлі в умовах глобалізації;

провести факторний аналіз ефективності експортної діяльності;

визначити елементи інституційного забезпечення розвитку експортної діяльності України в сучасних умовах;

сформулювати пріоритетні напрями нарощення експортної діяльності у системі міжнародних торговельних потоків.

Відповідно об'єктом даного дослідження виступає експортна діяльність України в системі міжнародної торгівлі, а предметом – теоретичні та практичні аспекти щодо активізації експортної діяльності України в системі міжнародної торгівлі в сучасних умовах.

В процесі дослідження були використані такі наукові методи як логічний аналіз, діалектичний метод, методи аналізу та синтезу, класифікації, ретроспективного аналізу, групування та узагальнення даних, систематизації та узагальнення, табличні та графічні методи, наукової абстракції та експлікації, методи кількісного і якісного порівняння.

Інформаційною базою кваліфікаційної роботи магістра є наукові праці вітчизняних, зарубіжних учених та міжнародних організацій у сфері експортної

діяльності та її ролі в системі міжнародної торгівлі, інші інформаційні джерела та ресурси Інтернету.

Результати дослідження було апробовано під час IV студентського наукового семінару «Міжнародні економічні відносини в контексті викликів і загроз XXI століття» (Сичук І.Р. Вплив глобальних цілей сталого розвитку на тенденції та динаміку міжнародних економічних відносин. Матеріали IV студентського наукового семінару «Міжнародні економічні відносини в контексті викликів і загроз XXI століття». Луцьк: ВІП ЛНТУ, 2024. С. 85-88.).

Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ

1.1. Теоретичні аспекти експортної діяльності та її структурних елементів

В сучасних умовах експортна діяльність є ключовим елементом міжнародної торгівлі, яка має значний вплив на економічний розвиток країн. Теоретичні аспекти дозволяють краще зрозуміти природу експортної діяльності, механізми функціонування міжнародних ринків та фактори, що впливають на конкурентоспроможність експортованих товарів і послуг. Це знання є фундаментальним для формування ефективних стратегій економічного розвитку на національному рівні. Разом з тим розуміння структури експортної діяльності допомагає визначити її головні елементи: від аналізу експортних ринків до організації логістики та фінансових аспектів. У контексті глобалізації та інтеграції світових економік зростає потреба в глибокому вивченні цих елементів для ефективного просування національних продуктів на міжнародному ринку.

Теоретичне обґрунтування дозволяє розробити моделі, що пояснюють динаміку зовнішньоекономічних процесів, та визначити тенденції, які впливають на зміну структури експорту, що особливо є актуальним у контексті змін на глобальних ринках, викликаних новими економічними реаліями та політичними ризиками, в тому числі і в Україні.

Таким чином, тема дослідження є актуальною як з точки зору розширення наукових знань про міжнародну торгівлю, так і для практичного застосування в процесі вдосконалення експортної політики та підвищення конкурентоспроможності національних економік.

Основні теоретичні аспекти експортної діяльності охоплюють ключові економічні принципи та механізми, які регулюють і сприяють торгівлі між країнами. У табл. 1.1. наведені декілька найважливіших з них.

Таблиця 1.1. – Теоретичне обґрунтування експортної діяльності в системі міжнародної торгівлі

Назва теорії	Автор	Сутнісна характеристика
Теорія абсолютних переваг	Адам Сміт	Ця теорія стверджує, що країна має перевагу у виробництві товару, якщо вона може виробляти його з меншими витратами, ніж інші країни. Відповідно, країна повинна спеціалізуватися на виробництві таких товарів і обмінювати їх на інші товари.
Теорія порівняльних переваг	Девід Рікардо	Ця теорія стверджує, що навіть якщо одна країна має абсолютну перевагу у виробництві кількох товарів, вона повинна спеціалізуватися на тих товарах, у виробництві яких вона має найбільші порівняльні переваги, тобто нижчі альтернативні витрати. Це є основою для сучасної зовнішньої торгівлі, оскільки дозволяє країнам оптимізувати виробництво та обмін товарами.
Теорія факторів виробництва	Гекшер-Олін	Ця теорія пояснює міжнародну торгівлю з точки зору наявності у країнах різних факторів виробництва — праці, капіталу, землі. Країни експортують товари, для виробництва яких у них є надлишок відповідних факторів, і імпортують товари, виробництво яких вимагає дефіцитних для них ресурсів.
Теорія життєвого циклу товару	Раймонд Вернон	Ця теорія описує динаміку експорту та імпорту товарів на різних стадіях їх життєвого циклу: від етапу інновації, коли товар виробляється в розвиненій країні для внутрішнього ринку, до етапу стандартизації, коли виробництво переміщується до країн з нижчими витратами, а експорт іде до менш розвинених ринків.
Неокласичні моделі зовнішньої торгівлі	Солоу та Самуельсон	Неокласичні моделі акцентують увагу на ролі технологічного прогресу, капіталу та праці як головних факторів зростання торгівлі та добробуту через експорт. Ці моделі також підкреслюють вплив торгівлі на економічне зростання та конвергенцію доходів між країнами.
Нові теорії торгівлі		Ці теорії, розроблені в кінці 20-го століття, фокусуються на ролі економій від масштабу, монополістичної конкуренції та диференціації продукції в міжнародній торгівлі. Вони підкреслюють, що країни можуть торгувати схожими товарами (внутрішньогалузева торгівля) через переваги масштабів та різноманітність пропозиції.
Державне регулювання експорту		Урядові політики, такі як субсидії, експортні кредити, митні тарифи та квоти, також мають великий вплив на експортну діяльність. Вони можуть як стимулювати експорт (наприклад, за допомогою державних програм підтримки експортерів), так і обмежувати його (через захист національних ринків).

Джерело: складено автором на основі [1; 8; 24]

Ефективна експортна стратегія держави включає розвиток конкурентних переваг у певних секторах, інвестування у високотехнологічні галузі та підтримку малого й середнього бізнесу на міжнародних ринках. Країни, що мають добре розвинуті експортні стратегії, зазвичай демонструють стійке економічне зростання. Таким чином, експортна діяльність є ключовим компонентом зовнішньоекономічної політики держави, базується на класичних теоріях міжнародної торгівлі та сучасних підходах, що враховують економічну глобалізацію та технологічні зміни.

«Державне регулювання обліку і контролю в сфері зовнішньоекономічної діяльності є частиною механізмів державного управління економікою, яке здійснюється компетентними органами державної влади з метою реалізації державної економічної та міжнародної політики» [19, с. 192].

Експортна діяльність є важливою складовою зовнішньоекономічної політики країни та включає ряд структурних елементів, які визначають її функціонування та ефективність (рис. 1.1).

Рисунок 1.1 Структурні елементи експортної діяльності

Джерело: складено автором.

Коментуючи структурні компоненти ми можемо стверджувати, що основними суб'єктами експортної діяльності є юридичні та фізичні особи, які займаються виробництвом, продажем і експортом товарів або послуг. Серед таких суб'єктів: великі корпорації (як транснаціональні, так і національні), малі та середні підприємства, індивідуальні підприємці, державні установи та організації, які можуть забезпечувати експорт стратегічних товарів, таких як зброя чи енергоресурси.

Об'єктами експортної діяльності є товари, послуги та технології, які мають попит на зовнішніх ринках. Залежно від товарної структури експорту, виділяють кілька основних категорій:

- товарний експорт: продукція, яка може бути як сировинною (нафта, газ, метали), так і готовою продукцією (машини, обладнання, споживчі товари);
- експорт послуг: наприклад, транспортні, інформаційні, фінансові, консалтингові послуги;
- технології та інтелектуальна власність: експорт патентів, ліцензій, ноу-хау.

Для успішної експортної діяльності суб'єкти використовують різні маркетингові інструменти, які включають:

Дослідження ринку: аналіз потреб, конкуренції, споживчих переваг на зовнішніх ринках.

Стратегії виходу на ринок: через прямий продаж, агентів, дистриб'юторів або відкриття представництв за кордоном.

Брендинг і позиціонування: формування іміджу продукту чи компанії, що сприяє його впізнаваності та конкурентоспроможності.

Важливим елементом експортної діяльності є система доставки товарів споживачам у інші країни. Логістика включає транспортні витрати (повітряний, морський, залізничний або автомобільний транспорт), зберігання (складування товарів на експорт), документація та митні процедури (оформлення вантажів для міжнародної торгівлі, дотримання митних норм і регулювань).

Формування ціни на товари та послуги для експорту враховує кілька факторів серед яких собівартість виробництва, цінова конкуренція, а також коливання обмінних курсів валют, що можуть значно вплинути на кінцеву ціну товарів на зовнішньому ринку

Успішна експортна діяльність потребує фінансової підтримки, включаючи експортне кредитування (надання банківських позик або фінансування для експортерів), страхування експортних ризиків (захист від ризиків неплатежів, політичних та економічних змін у країнах-імпортерах), державні програми підтримки (субсидії, гранти, спрямовані на стимулювання експортної діяльності).

Правове регулювання експортної діяльності включає міжнародні угоди, що регулюють торгівлю між країнами, наприклад, угоди СОТ (Світової організації торгівлі); торговельні бар'єри (мита, квоти, санкції, які впливають на обсяги експорту), національне законодавство, що включає правила та процедури щодо експорту, сертифікації товарів та ліцензування.

Важливим структурним елементом є забезпечення відповідності продукції міжнародним стандартам якості, що включає сертифікацію товарів на відповідність вимогам міжнародних ринків.

Інноваційні технології допомагають покращувати експортну діяльність через автоматизацію процесів, використання електронної комерції, цифрових платформ для міжнародної торгівлі.

Держава надає підтримку експортерам через економічну дипломатію, просування на міжнародних виставках, участь у міжнародних торгових організаціях та формування сприятливого іміджу країни.

Таким чином, експортна діяльність є багатокомпонентним процесом, що включає широкий спектр економічних, організаційних, фінансових та правових аспектів, які разом формують ефективність і конкурентоспроможність країни на міжнародному ринку. Для країн важливим є нарощення експортної діяльності, що дає можливість збільшити обсяг експортної виручки, стабілізувати валютний курс, зайняти свою нішу в системі міжнародних відносин.

1.2. Методичні підходи щодо оцінки експортної діяльності країн

Оцінка експортної діяльності країни є важливим процесом для аналізу її економічної активності та конкурентоспроможності на міжнародних ринках. Існує кілька методичних підходів, що використовуються для оцінки експортної діяльності, які включають кількісні та якісні показники.

Метод макроекономічних показників передбачає аналіз основних економічних індикаторів, таких як:

обсяг експорту – сума експортованих товарів і послуг у валютному вираженні;

темпи зростання експорту – зміни обсягів експорту протягом певного періоду;

частка експорту у ВВП – співвідношення вартості експорту до загального обсягу валового внутрішнього продукту;

сальдо зовнішньої торгівлі – різниця між обсягом експорту та імпорту.

Ці показники дозволяють оцінити, наскільки важливу роль відіграє експорт у структурі економіки країни та її міжнародних економічних зв'язках.

Структурний аналіз спрямований на аналіз структури експорту за товарними групами, галузями, країнами-партнерами:

товарна структура – визначає, які категорії товарів і послуг переважають у експорті (сировина, промислові товари, технології);

географічна структура – аналіз основних ринків збуту та торгових партнерів країни.

Конкурентоспроможність товарів – оцінка якості та вартості товарів на міжнародних ринках.

Як зазначає Базецька Г.І. «Залежно від рівня, на якому оцінюється ефективність зовнішньоекономічних операцій, використовуються різні показники або навіть групи показників. Наприклад, індекс ефективності логістики (LPI), підготовлений Світовим банком, відіграє принципову роль в отриманні інформації про сприйняття тенденцій у логістичних відносинах.

Також Світовий банк надає статистичну інформацію щодо обсягів світової торгівлі та складає огляди тенденцій зовнішньої торгівлі за країнами й регіонами» [2].

Для оцінки експортної діяльності важливо також визначити рівень конкурентоспроможності країни на міжнародній арені. Основні індикатори включають:

- Індекс глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index), який оцінює інноваційний потенціал, ефективність ринків та інфраструктури.

- Індекс економічної свободи (Index of Economic Freedom), що враховує рівень відкритості економіки для зовнішньої торгівлі та інвестицій.

Моделі економетричного аналізу дозволяють оцінити вплив різних факторів на експортну діяльність, таких як: ціни на сировину та енергоносії, курсові коливання, митні тарифи та торговельні бар'єри [21, с. 149].

Коефіцієнт еластичності експорту показує, наскільки зміни в курсі національної валюти або світових цінах впливають на обсяги експорту, це важливий показник для аналізу стабільності та гнучкості зовнішньої торгівлі країни.

Порівняльний аналіз базується на порівнянні основних показників експорту з іншими країнами та дозволяє оцінити відносну конкурентоспроможність країни на глобальних ринках, виявити сильні та слабкі сторони в експортній стратегії.

Окрім кількісних показників, важливим є вивчення стратегій підприємств, що здійснюють експорт, політики держави у сфері підтримки експорту та інституційного середовища. Також важливим є вивчення бар'єрів, які заважають ефективній експортній діяльності: торговельні обмеження, митні перешкоди, недостатня інфраструктура або недосконалість державної політики підтримки експорту [5, с. 70].

Оцінка експортної діяльності країни вимагає комплексного підходу, який поєднує кількісні економічні показники з якісними аналізами структурних,

інституційних та конкурентних факторів. Це дозволяє отримати цілісне уявлення про стан та перспективи розвитку зовнішньоекономічної активності країни.

Такі методи допомагають розробляти ефективну стратегію підтримки та стимулювання експорту, а також визначати сильні та слабкі сторони країни на міжнародних ринках [3, с. 4].

В основі аналізу зовнішньоекономічної діяльності лежать певні методи, тобто засоби, що забезпечують досягнення цілей аналізу. Водночас існує теоретичний і практичний інтерес у тому, що в умовах зростання нестабільності та непередбачуваності розвитку міжнародної економіки традиційні методи аналізу зовнішньоекономічної діяльності підприємства залишаються об'єктивними та адекватними, діючи як інформаційної основи для оцінки його ефективності та розробки подальшої зовнішньоекономічної стратегії підприємства. Незважаючи на наявність великої кількості досліджень з даної теми, Методологічні аспекти аналізу зовнішньоекономічної діяльності, адаптовані до сучасних умов невизначеності та слабкої передбачуваності зовнішньоекономічного середовища, потребують подальших досліджень.

У результаті дослідження узагальнено методологічні підходи до аналізу експортної діяльності, встановлено, що в науковій літературі та практиці не існує єдиної універсальної методики аналізу зовнішньоекономічної діяльності в умовах динамічних змін та комплексного прогнозування зовнішньоекономічної діяльності, що, у свою чергу, ускладнює процес формування повного та об'єктивного масиву інформації, яка може бути використана для прийняття адекватних, своєчасних управлінських рішень, розробки та реалізації економічної стратегії. Встановлено, що в процесі аналізу зовнішньоекономічної діяльності використовується багато традиційних і новітніх методів, зокрема, детермінований факторний аналіз; стандартні методи, засновані на використанні абсолютних і відносних величин, індексів, рядів динаміки, статистичного спостереження тощо; математичні методи, зокрема, метод математичного моделювання, економічної кібернетики, аналізу, статистичні методи, інтегральний метод та ін.; евристичні методи; спеціальні методи, зокрема SWOT-

аналіз, PEST-аналіз, SPACE-аналіз, модель GE/McKinsey, SNW (система аналізу DuPont) тощо. Обґрунтовано необхідність використання комплексної методології аналізу експортної діяльності, яка забезпечить реалізацію комплексної оцінки фактичного стану на основі адекватності розрахунків основних показників та інтегрального показника для оцінка ефективності зовнішньоекономічної діяльності, яка є основою для розробки та прийняття раціональних управлінських рішень щодо здійснення зовнішньоекономічної діяльності. Найбільш значимі показники аналізу зовнішньоекономічної діяльності пропонується об'єднати в чотири групи, використання яких забезпечить об'єктивну оцінку стану зовнішньоекономічної діяльності.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

2.1. Аналіз сучасного стану експортної діяльності України

Експортна діяльність є ключовим елементом економічного розвитку України, визначаючи її інтеграцію у світові ринки та сприяючи зміцненню національної економіки. Сучасні умови глобалізації, економічні виклики, пов'язані з воєнними діями, та зміна структури світової торгівлі створюють як нові можливості, так і серйозні перешкоди для українських експортерів. Експорт продукції є не лише джерелом валютних надходжень, але й важливим індикатором конкурентоспроможності країни на міжнародній арені.

Протягом останніх років Україна демонструвала активний розвиток у ключових експортних галузях, таких як аграрний сектор, металургія, хімічна промисловість та ІТ-послуги. Однак зовнішньоекономічна діяльність зазнає значного впливу як внутрішніх, так і зовнішніх чинників, зокрема впливу санкцій, логістичних труднощів, енергетичної кризи та політичної нестабільності.

Дослідження сучасного стану експортної діяльності України дозволяє виявити основні проблеми, перспективи та напрями подальшого розвитку. Це має важливе значення для формування ефективної економічної політики, спрямованої на забезпечення стійкого економічного зростання країни, розширення торговельних відносин та зміцнення позицій України у світовій економіці.

На основі наданих даних Міністерства фінансів [13] можна здійснити аналіз експортної та імпоротної діяльності України в період 2010–2023 років (рис.2.1).

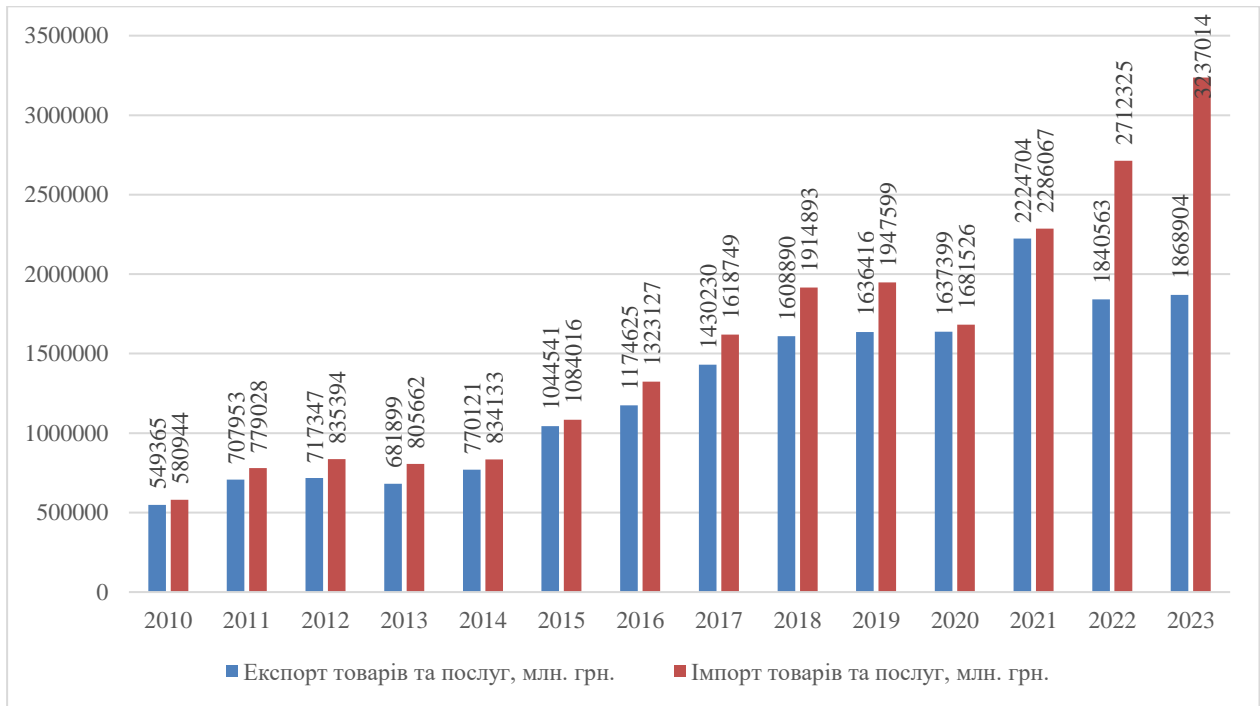

Рисунок 2.1 Обсяг експортно-імпортних операцій України у 2010-2023 рр., млн. грн.

Коментуючи рис. 2.1 ми можемо визначити, що у середньостроковій перспективі спостерігається зростання експорту з 549 млрд грн у 2010 році до піку в 2019 році (понад 1,63 трлн грн), що свідчить про позитивну динаміку завдяки зростанню продуктивності в окремих галузях, зокрема АПК і металургії. У 2020 році спостерігається незначне зниження експорту (1,63 трлн грн), що могло бути викликане пандемією COVID-19 і зниженням попиту на міжнародних ринках. У 2022 році експорт зменшився до 1,84 трлн грн, що ймовірно пов'язано з повномасштабною війною та порушенням логістичних шляхів, а в 2023 році експорт стабілізувався на рівні 1,86 трлн грн, але залишився нижчим за довоєнні показники.

Тенденції імпорту засвідчують постійне його зростання до 2019 року, зокрема імпорт збільшився з 581 млрд грн у 2010 році до 1,94 трлн грн у 2019 році, що може вказувати на високу залежність економіки від іноземних товарів. У 2020 році імпорт впав до 1,68 трлн грн через глобальну економічну кризу та

стрімко зріс у 2022 році (2,71 трлн грн) та 2023 році (3,24 трлн грн), що свідчить про високі витрати на імпорتنі товари, включаючи паливо та військову техніку.

В цілому Україна весь період демонструє від'ємне сальдо торгового балансу, яке значно збільшилося у 2023 році (від'ємне сальдо понад 1,37 трлн грн), що вказує на критичну залежність економіки від імпорتنих товарів та може створювати ризики для макроекономічної стабільності.

Відповідно необхідно підсилювати конкурентоспроможність української продукції, розвивати галузі з високою доданою вартістю та інтегруватися у глобальні ланцюги створення вартості.

«З початком російського вторгнення відбулися деякі зміни у законодавстві України. Зокрема відповідно по Постанови №207 від 5 березня 2022 року та Постанови №259 від 12 березня 2022 року Кабмін доповнив перелік товарів, експорт яких підлягає квотуванню та ліцензуванню (додано м'ясо ВРХ за певними позиціями, жито, овес, гречку, просо, цукор, сіль та азотні, калійні, фосфорні й комплексні мінеральні добрива). Необхідність ліцензування також було встановлено для експорту таких товарних позицій, як пшениця, м'ясо та яйця курей, кукурудза та соняшникова олія. Такі обмеження встановлювалися задля забезпечення продовольчої безпеки країни» [16, с. 312].

Як зазначає Редько К. та Ткаченко І. [34] протягом 2022 року спостерігалось значне зменшення обсягів експортно-імпорتنих операцій на міжнародному ринку на 31% (експорт) та 21% (імпорт), що є рекордними показниками за весь період існування незалежної України, хоча товарна структура залишається майже незмінною і ґрунтується на товарній спеціалізації країни.

Аналізуючи наведені дані (рис. 2.2, 2.3) щодо експорту товарів суб'єктами господарювання за видами економічної діяльності у 2022 році, можна виділити основні галузі-лідери експорту: переробна промисловість є найбільшою галуззю в експорті, що становить 18500,9 млн доларів та свідчить про високий рівень розвитку виробництва з доданою вартістю; сільське господарство, лісове та рибне господарство забезпечило експорт на суму 4281,3 млн доларів, що підкреслює

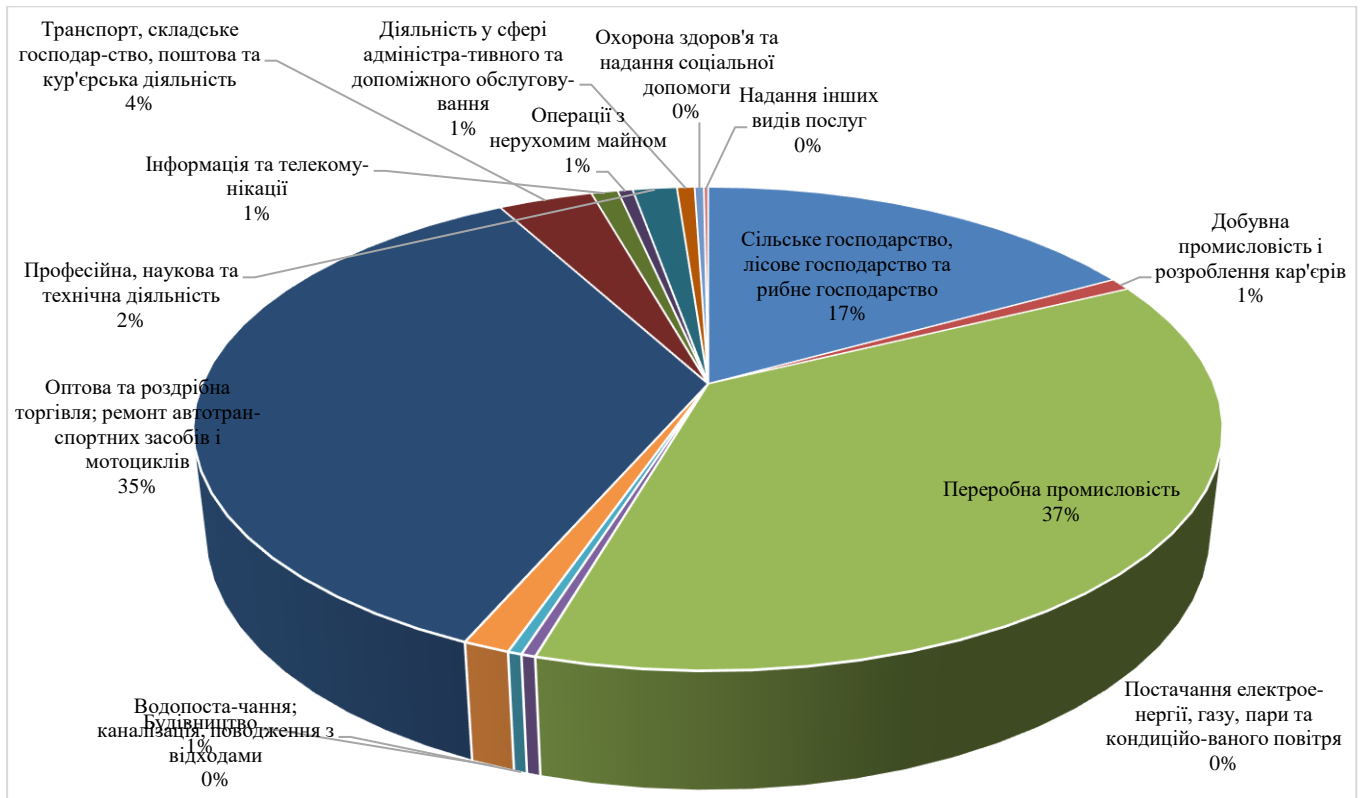

Рисунок 2.2 Експорт товарів суб'єктами господарювання за видами економічної діяльності у 2022 році, %

Джерело: побудовано автором на основі [9].

значущість аграрного сектору для економіки; добувна промисловість і розроблення кар'єрів також посідають важливе місце з експортом на рівні 3 077,4 млн доларів. Значний обсяг експорту забезпечила оптова та роздрібна торгівля (13643,4 млн доларів), яка відображає не лише внутрішню, а й міжнародну торговельну активність.

Транспорт і складське господарство експортували послуги на суму 2 960,8 млн доларів, що свідчить про високу залежність економіки від логістики. Такі сектори, як інформація та телекомунікації (12,6 млн доларів), операції з нерухомим майном (38,3 млн доларів) та охорона здоров'я (3,3 млн доларів), мають незначну частку в загальній структурі експорту.

Рисунок 2.3 Експорт товарів суб'єктами господарювання за видами економічної діяльності у 2022 році, млн.дол. США

Джерело: побудовано автором на основі [9].

Отже українська економіка значною мірою залежить від експорту продукції аграрного сектору, переробної промисловості та енергетичних ресурсів, галузі з високим рівнем доданої вартості, такі як переробна промисловість, забезпечують найзначніший вклад у експорт. Для підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності важливо диверсифікувати експорт, розвивати високотехнологічні сектори та впроваджувати інновації в традиційні галузі.

Станом на 2024 рік, експортна діяльність України характеризується адаптацією до викликів, спричинених військовою агресією Росії, та поступовим

відновленням у ключових секторах. Загальний експорт товарів з січня по серпень 2024 року зріс на 8,5% у порівнянні з попереднім роком і склав 32,9 мільярда доларів США. Основними експортними позиціями залишаються аграрна продукція (зернові, олія, насіння), продукція металургії та ІТ-послуги.

Європейський Союз є найбільшим торговельним партнером, куди припадає понад 60% усього експорту. Активно розвиваються експортні напрямки до Польщі, Німеччини, Італії та інших країн ЄС. В свою чергу Азія зберігає важливість, особливо завдяки ринкам Китаю, Індії та Туреччини. Африка та Близький Схід також залишаються перспективними напрямками, зокрема для агропродукції.

«В умовах війни значно зросли експортні товаропотоки вітчизняного цукру та кондитерських виробів з нього (у 2,4 рази порівняно з 2021 р.), а також м'ясні продукти (на 47,5%), залишки й відходи харчової промисловості (на 18,5%); коефіцієнти покриття для цих товарів теж мали зростаючу динаміку. Водночас імпорт продуктів переробки овочів збільшився на 6,4%, у 2023 р. ця товарна група мала від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі – 79,1 тис. дол. Також від'ємне сальдо притаманне таким товарам, як алкогольні й безалкогольні напої, продукти із м'яса та риби. У довоєнний період частка експорту товарних груп II-III у загальнодержавному експорті досягала 15,9%, у воєнний – 24,6%; частка імпорту є незначною і складає близько 5,5%. Загалом питома вага експорту товарів за УКТЗЕД 1-24 у загальному експорті країни досягла в 2023 р. 85,45%, збільшившись порівняно з 2021 р. на 28,8%, що свідчить про значний експортний потенціал АПР та необхідність його структурних змін у напрямі нарощування частки експорту переробних товарів з доданою вартістю» [27].

Основні виклики щодо розвитку експортно-імпоротної діяльності стосуються логістики, оскільки блокування портів Чорного моря змушує переорієнтовувати експорт через сухопутні коридори до ЄС; скорочення металургійного експорту через руйнування ключових підприємств у зоні бойових дій; конкуренції на міжнародних ринках та необхідності підвищення якості продукції.

Поточна динаміка свідчить про важливість міжнародної підтримки України та впровадження системних реформ для підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на світових ринках.

2.2. Оцінка ефективності міжнародної торгівлі в умовах глобалізації

Оцінка ефективності міжнародної торгівлі в умовах глобалізації є важливим аспектом для розуміння її впливу на національну економіку, економічну інтеграцію та розвиток світового ринку. Умови глобалізації значно трансформують принципи торгівлі, створюючи як нові можливості, так і виклики.

Ключові аспекти оцінки ефективності міжнародної торгівлі полягають в економічному ефекті через зростання ВВП, оскільки імпорт та експорт сприяють економічному зростанню через розширення ринків збуту та доступ до дешевших чи якісніших ресурсів, а частка високотехнологічних товарів свідчить про конкурентоспроможність економіки.

Оцінюючи ефективність міжнародної торгівлі варто зробити акцент на балансі зовнішньої торгівлі: торговельний профіцит (перевищення експорту над імпортом) свідчить про економічну стабільність, а торговельний дефіцит може бути сигналом залежності від імпорту або низької конкурентоспроможності вітчизняних товарів.

Залежність від обмеженого кола країн-партнерів може збільшувати ризики, особливо в умовах геополітичної напруги, а розширення географії експорту сприяє зменшенню ризиків та підвищенню стійкості економіки. Аналізуючи географічну структуру експорту України у 2021-2023 роках (рис. 2.4-2.6) ми можемо стверджувати про ширку палітру партнерів. За даними Держстату орієнтовна кількість країн в які наша держава експортує свою

продукцію коливається від 170 до 188. На рис наведені лідери, де частка експорту в загальній структурі перевищує 2%.

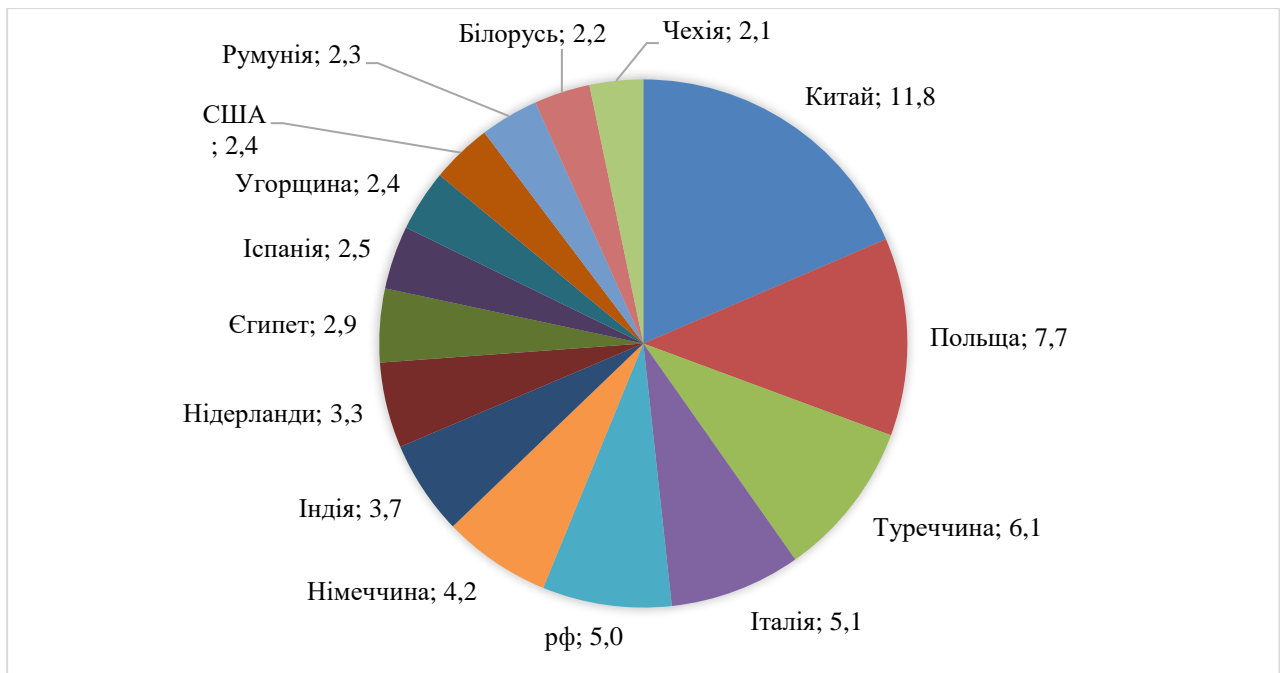

Рисунок 2.4 Географічна структура експорту товарів з України у 2021 році, %

Джерело: побудовано автором на основі [9].

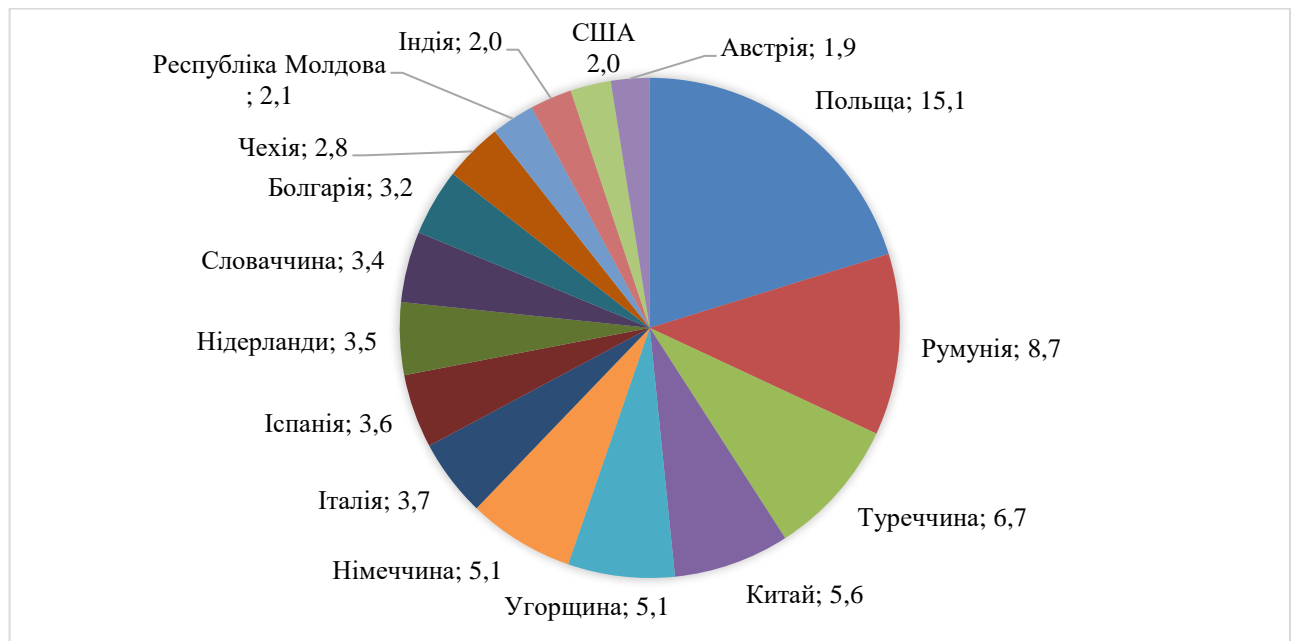

Рисунок 2.5 Географічна структура експорту товарів з України у 2022 році, %

Джерело: побудовано автором на основі [9].

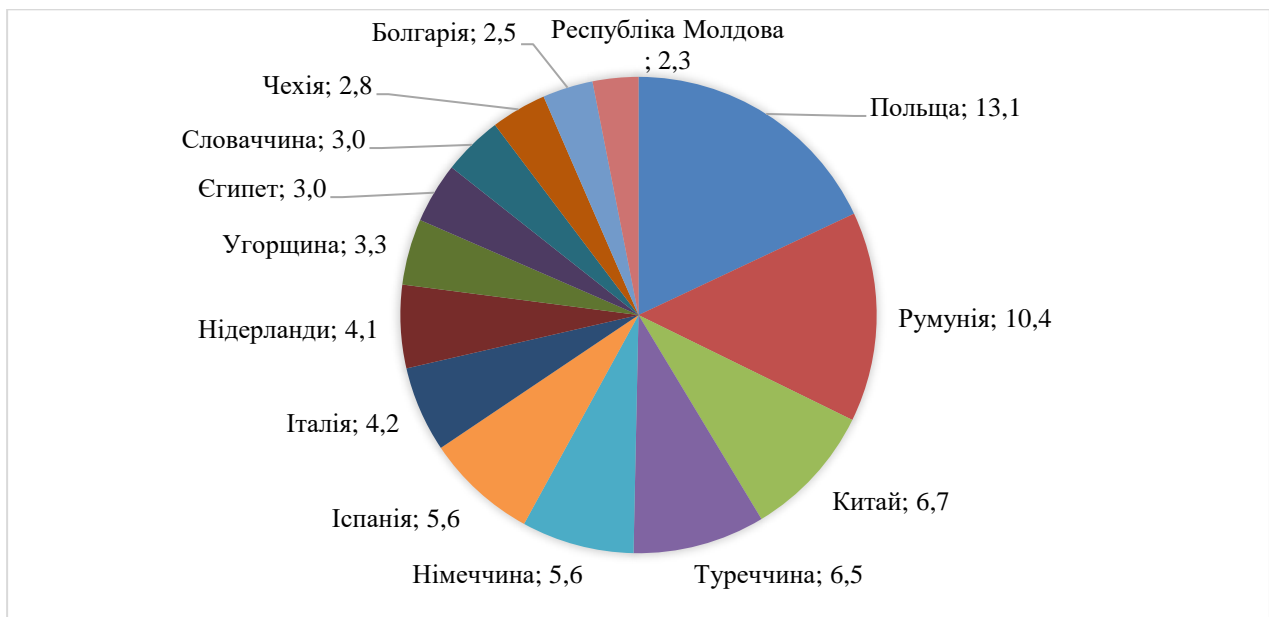

Рисунок 2.6 Географічна структура експорту товарів з України у 2023 році, %
Джерело: побудовано автором на основі [9].

Коментуючи рис. ми можемо бачити, що частка Китаю у експорті зменшилася з 11,8% у 2021 році до 6,7 у 2023 р. Натомість лідерами у експортній структурі стали такі країни як Польща 15,1% та 13,1% у 2022 та 2023 році відповідно, Румунія, Туреччина, Німеччина. Саме тому диверсифікація торговельних партнерів вказує на стабільність експортної діяльності України та подальші напрями її розвитку з позиції включення до глобальних ланцюгів доданої вартості, свідчатиме про здатність країни конкурувати у високотехнологічних галузях, інвестиціях у модернізацію виробничих процесів для підвищення якості товарів.

«Продовжується тенденція зменшення обсягів торгівлі товарами з країнами СНД. Їхня частка у географічній структурі зовнішньої торгівлі товарами скоротилася до 2,9 %, питома вага цього об'єднання країн в експорті зменшилася до 4 %, а в імпорті – до 2,2 %. Зафіксовано падіння експорту до країн СНД на 47 % до 0,8 млрд дол. США внаслідок зменшення постачань майже всіх груп товарів, крім паливно-енергетичних (збільшення експорту електроенергії до Молдови) та інших товарів, які становлять незначну частку. Прогнозовано зменшилися і обсяги ввезення товарів з країни СНД на 82 % до 0,7 млрд дол.

США, за винятком продовольства, сировини для його виробництва та інших товарів. Крім ЄС, значні обсяги товарних потоків з України також прямували до Китаю (8,5 %), Туреччини (8,2 %), Єгипту (2,9 %), Індії (1,6 %) та США (1,5 %). Серед основних торговельних партнерів найбільше поліпшився показник експорту до Туреччини (на 24 %) за рахунок нарощування поставок олії соняшникової, пшениці, соєвих бобів, ячменю, гороху, лісоматеріалів, феросплавів, двигунів, запчастин до залізничних локомотивів, моторних вагонів трамваїв тощо. Зважаючи на потреби української економіки, помітно зріс імпорт з Китаю (зокрема автомобілів, безпілотних літальних апаратів, комп'ютерів, побутової техніки, металопродукції, електрогенераторних установок, акумуляторів електричних, засобів захисту рослин, добрив, нафтопродуктів тощо) та Туреччини (нафтопродуктів, електрогенераторних установок, транспортних засобів, металопродукції, шин та покришок, лікарських засобів, солі, овочів, риби свіжої тощо)» [14].

Ще один напрям аналізу експортної діяльності полягає в оцінці зовнішньої діяльності торгівлі послугами, товарна структура яких представлена на рис. 2.7 –2.8.

Рисунок 2.7 Структура зовнішньої торгівлі послугами за видами у 2022 році,

тис. дол.

Джерело: побудовано автором на основі [9].

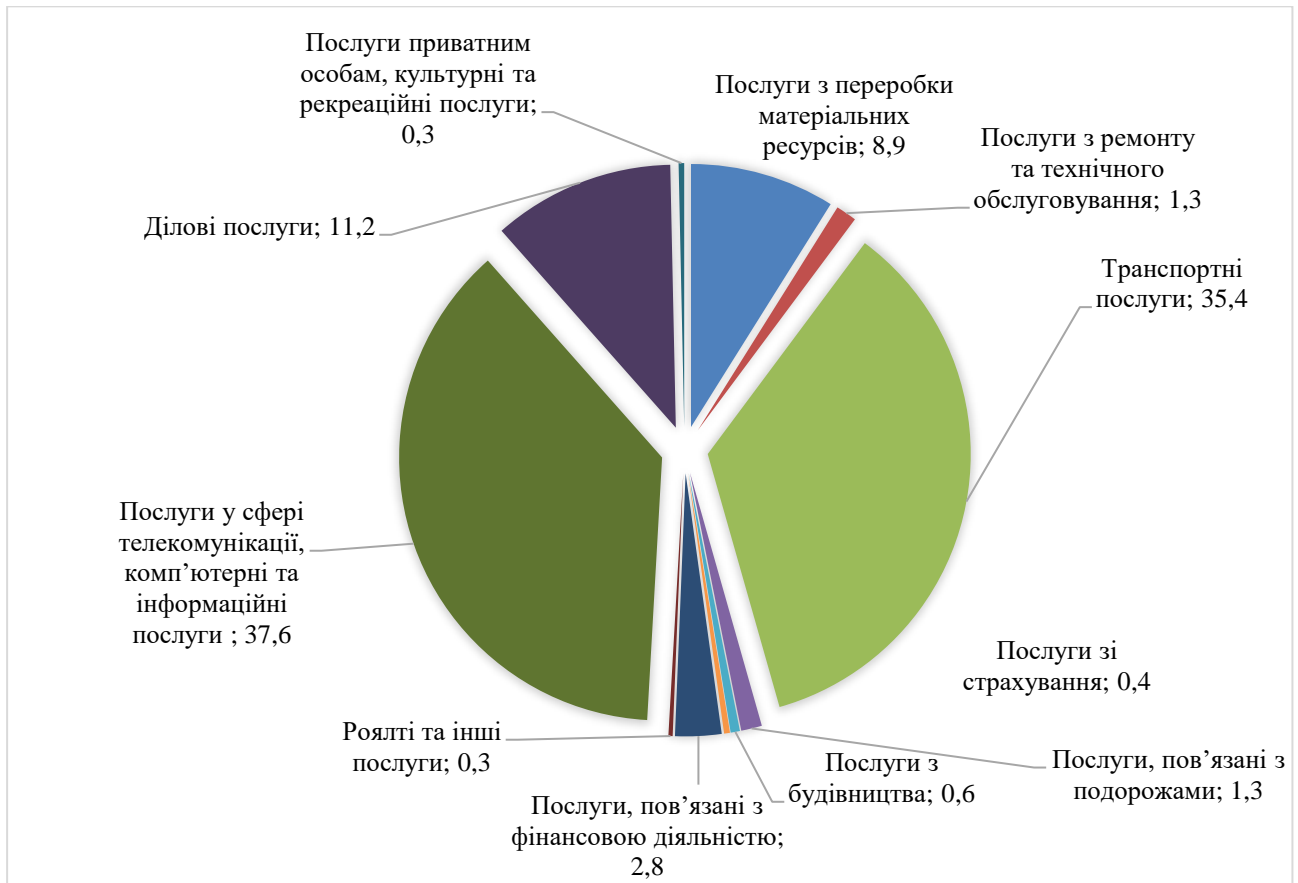

Рисунок 2.8 Структура зовнішньої торгівлі послугами за видами у 2023 році, тис. дол.

Джерело: побудовано автором на основі [9].

Аналіз ринку послуг України у 2023 році базується на представлених даних щодо основних категорій експорту послуг свідчить, що лідируючі позиції займають телекомунікаційні, комп'ютерні та інформаційні послуги (37,6%) та транспортні послуги (35,4%), які разом становлять понад 70% від загального обсягу експорту послуг. Низьку частку ринку послуг складають такі види, як будівництво (0,6%), страхування (0,4%) та роялті (0,3%), що вказує на нерівномірність розвитку сектору. Телекомунікаційні, комп'ютерні та інформаційні послуги становлять 3 377 373,4 тис. дол. США (37,6%) є найбільш перспективним завдяки стрімкому розвитку ІТ-сфери та високому попиту на аутсорсингові послуги в міжнародному масштабі. Основні клієнти: країни Європи, США та Азія. Щодо транспортних послуг, то їх частка становить 35,4% і це є традиційно сильний сегмент для України завдяки географічному

положенню та розвинутій транспортній інфраструктурі. Основний акцент робиться на морські перевезення, які, попри війну, залишаються критично важливими для експорту. Обсяг ділових послуг становить 1006515,1 тис. дол. США або 11,2% і включає консалтинг, маркетинг, юридичні послуги, що свідчить про зростаючу спеціалізацію економіки. Значний внесок у структуру експорту робить переробка матеріальних ресурсів (8,9%), оскільки Україна активно залучає переробні підприємства в міжнародну торгівлю.

Ринок послуг України в 2023 році демонструє значний потенціал, особливо в галузях ІТ та транспорту. Однак є потреба в диверсифікації та розвитку менших сегментів для забезпечення збалансованого росту в умовах глобальної конкуренції (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1. – Аналіз динаміки зовнішньої торгівлі послугами за видами у 2022-2023 рр.

	2022	2023	Абсолютне відхилення, тис. дол. США	Відносне відхилення, %
Послуги з переробки матеріальних ресурсів	921943,8	801145,7	-120798,1	-13,1
Послуги з ремонту та технічного обслуговування	129879,0	115385,4	-14493,6	-11,2
Транспортні послуги	2963197,0	3183079,7	219882,7	7,4
Послуги, пов'язані з подорожами	146248,6	115217,4	-31031,2	-21,2
Послуги з будівництва	26247,4	51509,9	25262,5	96,2
Послуги зі страхування	22727,3	32326,5	9599,2	42,2
Послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю	162411,1	255799,6	93388,5	57,5
Роялті та інші послуги	31681,5	22950,1	-8731,3	-27,6
Послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги	3712947,2	3377373,4	-335573,8	-9,0
Ділові послуги	1026021,4	1006515,1	-19506,3	-1,9
Послуги приватним особам, культурні та рекреаційні послуги	21487,4	30504,2	9016,7	42,0

Джерело: побудовано автором на основі [9].

Аналіз експорту послуг України у 2022–2023 роках демонструє як позитивні, так і негативні тенденції у різних секторах. Представлені дані

дозволяють оцінити зміни в обсягах експорту та їхню динаміку. Сектори з позитивною динамікою це:

транспортні послуги (абсолютне зростання +219,9 млн дол. США, відносне зростання +7,4%). Цей сегмент залишається важливим завдяки розвитку логістичних маршрутів, зокрема морських, залізничних та автотранспортних перевезень;

послуги з будівництва (абсолютне зростання +25,3 млн дол. США, відносне зростання +96,2%). Значне зростання може бути пов'язане з відновленням будівельної діяльності після початкового економічного шоку війни;

послуги зі страхування (абсолютне зростання +9,6 млн дол. США, відносне зростання +42,2%). Зростання цього сегмента обумовлене підвищенням ризиків, пов'язаних із воєнними діями, що стимулювало попит на страхові послуги;

фінансові послуги (абсолютне зростання +93,4 млн дол. США, відносне зростання: +57,5%). Зростання фінансових послуг відображає зростаючу роль міжнародного фінансового співробітництва та залучення інвестицій;

послуги приватним особам, культурні та рекреаційні послуги (абсолютне зростання +9,0 млн дол. США, відносне зростання +42%). Підвищення попиту на ці послуги може бути обумовлено адаптацією населення до нових умов життя.

Сектори зі зниженням обсягів: послуги у сфері телекомунікацій, комп'ютерні та інформаційні послуги (абсолютне зниження: -335,6 млн дол. США, відносне зниження -9%) і попри зниження, цей сегмент залишається провідним у структурі експорту послуг, що свідчить про його стійкість навіть у складних умовах; послуги з переробки матеріальних ресурсів (абсолютне зниження -120,8 млн дол. США, відносне зниження -13,1%), зниження може бути зумовлене порушенням ланцюгів постачання та обмеженнями воєнного періоду; послуги з ремонту та технічного обслуговування (абсолютне зниження -14,5 млн дол. США, відносне зниження -11,2%), цей сегмент зазнав скорочення через зменшення попиту та обмежений доступ до технічного обладнання; послуги, пов'язані з подорожами (абсолютне зниження -31,0 млн дол. США, -

21,2%), військовий стан та обмеження на виїзд громадян значно знизили обсяг цього виду послуг. Роялті та інші послуги зменшення становить - 8,7 млн дол. США та -27,6% відповідно, пов'язане зі зниженням інноваційної активності в умовах війни.

Отже основними секторами з найбільшим зростанням є будівництво, страхування, фінансові послуги. Сектори зі значним скороченням: послуги з подорожами, телекомунікації та ІТ-послуги. Позитивні тенденції полягають у зростанні стратегічно важливих секторів, таких як транспортні та фінансові послуги, а негативні тенденції у скорочення обсягів у традиційно сильних секторах, як-от ІТ-послуги та подорожі.

Ці дані відображають адаптацію України до нових викликів і підтверджують необхідність диверсифікації експорту послуг.

В умовах глобалізації ефективність міжнародної торгівлі визначається не лише обсягами торгівлі, а й її якісними характеристиками, такими як інноваційність, сталий розвиток і здатність адаптуватися до мінливих глобальних умов.

2.3. Факторний аналіз ефективності експортної діяльності

Факторний аналіз ефективності експортної діяльності України дозволяє визначити вплив різних чинників на експортний потенціал країни та його результативність. Аналіз здійснюється з урахуванням економічних, політичних, технологічних та інших факторів. Основні аспекти такого аналізу включають економічні фактори серед структура експорту, оскільки частка продукції сировинного, промислового чи технологічного характеру в загальному експорті може впливати на ефективність експортної діяльності, конкурентоспроможність продукції, рівень інфляції та валютний курс, інвестиції в експортно орієнтовані

галузі, зокрема підтримка аграрного, металургійного та ІТ-секторів сприяє зростанню експорту [21].

Для проведення факторного аналізу визначимо вплив експорту на зростання номінального ВВП України. За допомогою інструментарію Excel розширення «Аналіз даних» та зібраним статистичним показникам за 2010-2023 рр. здійснимо економіко-математичне моделювання та регресійний аналіз (таблиця 2.2).

Таблиця 2.2. – Вихідні дані та результати регресійного аналізу

	Експорт товарів і послуг, млн. грн.	Номінальний ВВП, млн. грн.	У розрахункове
	X	Y	
2010	549365	1082569	1000980,742
2011	707953	1316600	1384414,496
2012	717347	1408889	1407947,68
2013	681899	1454931	1319603,049
2014	770121	1566728	1541730,372
2015	1044541	1979458	2276488,726
2016	1174625	2383182	2645121,564
2017	1430230	2982920	3402381,287
2018	1608890	3558706	3955038,585
2019	1636416	3974564	4041767,935
2020	1637399	4194102	4044872,753
2021	2224704	5459574	5985803,912
2022	1840563	5191028	4697404,094
2023	1868904	6537825	4790091,029
Всього	17892957	43091076	42493646,22

Далі наведено графічне представлення ліній тренду за допомогою різних рівнянь, що описують взаємозв'язок між незалежним показником та змінною, зокрема ВВП.

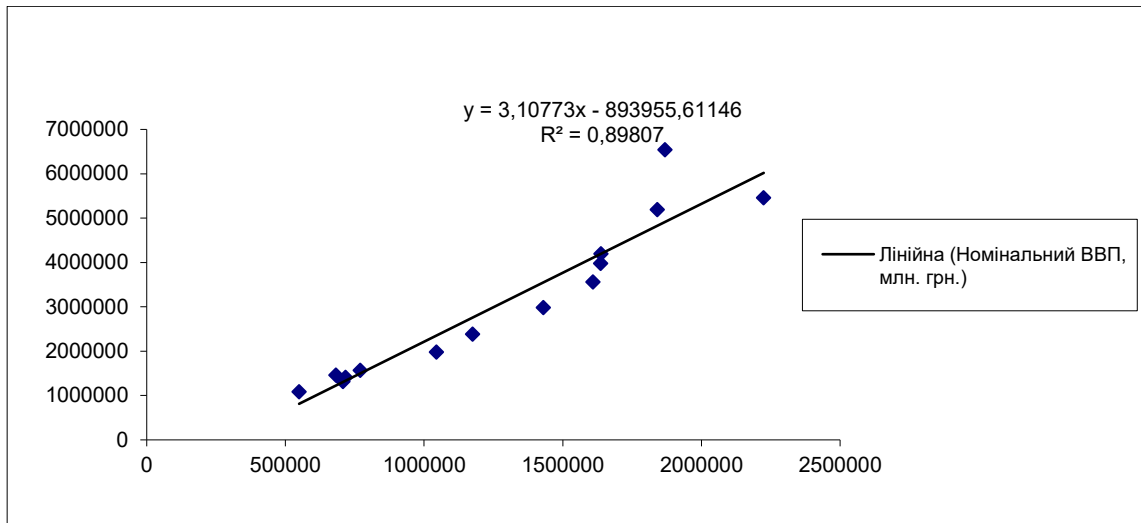

Рисунок 2.9 Лінійна лінія тренду взаємозв'язку між експортом товарів і послуг та номінальним ВВП

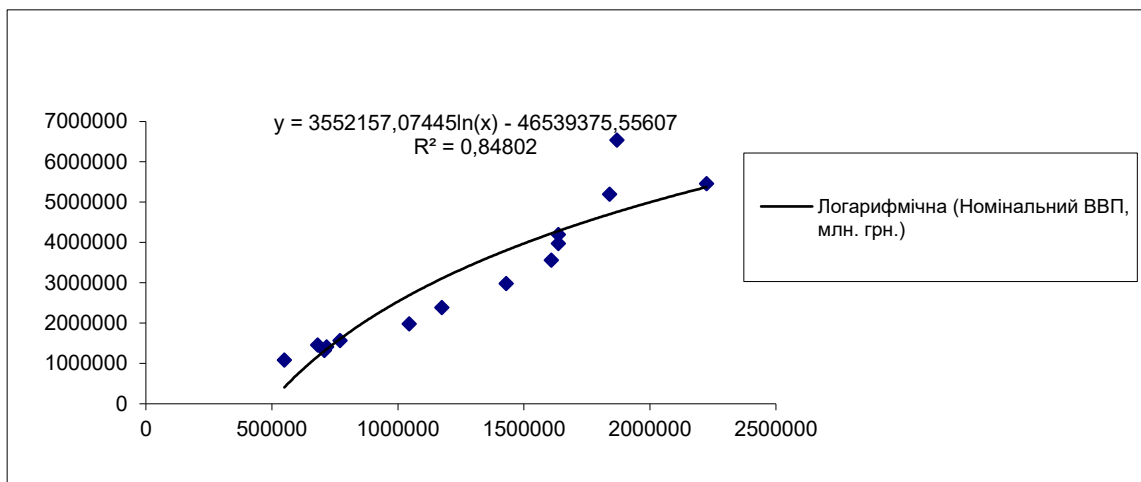

Рисунок 2.10 Логарифмічна лінія тренду взаємозв'язку між експортом товарів і послуг та номінальним ВВП

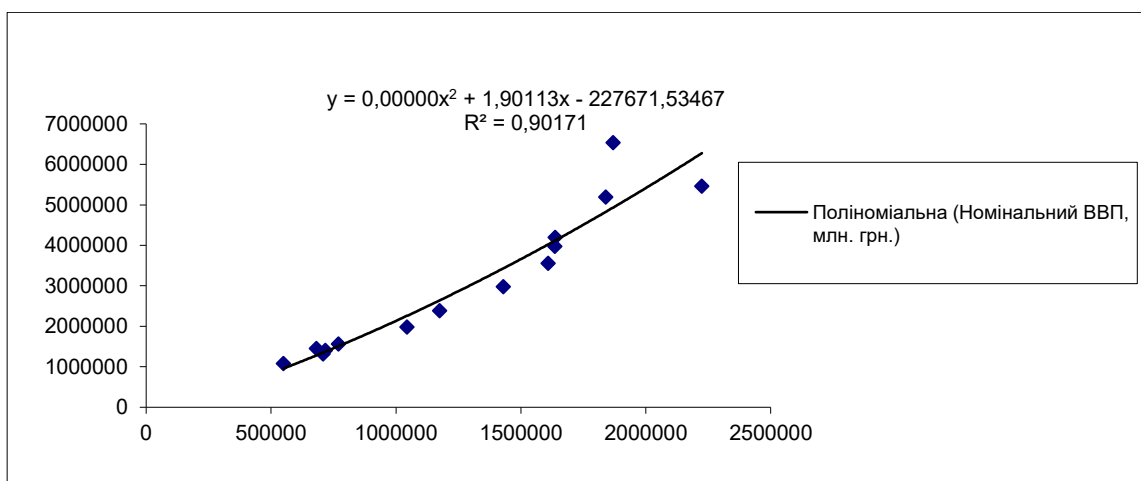

Рисунок 2.11 Поліноміальна лінія тренду взаємозв'язку між експортом товарів і послуг та номінальним ВВП

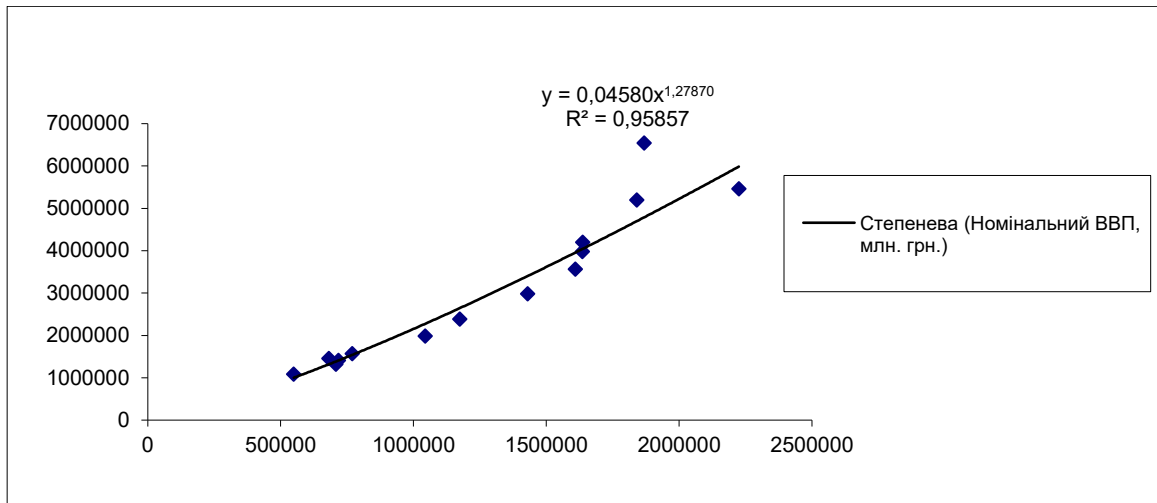

Рисунок 2.12 Степенева лінія тренду взаємозв'язку між експортом товарів і послуг та номінальним ВВП

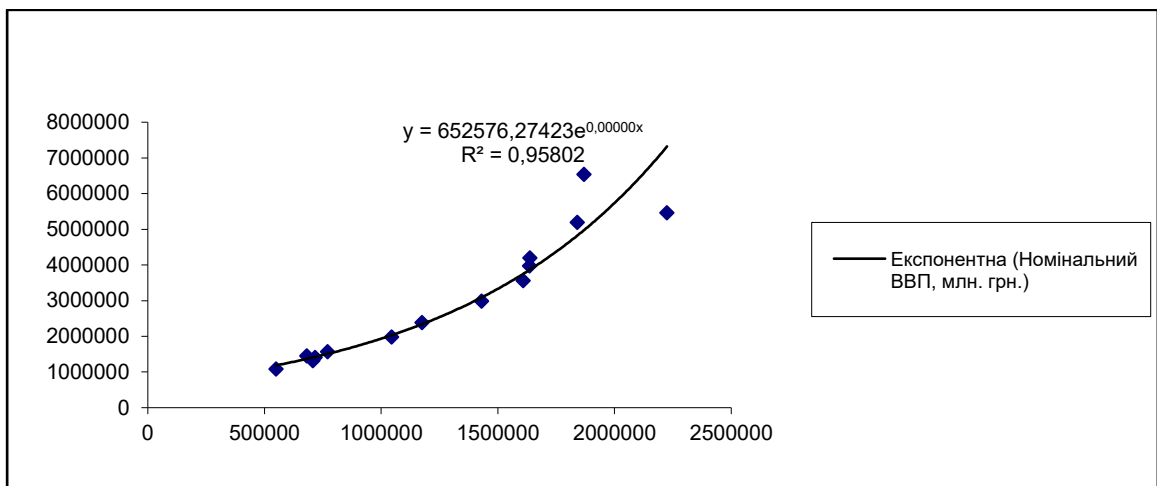

Рисунок 2.13 Лінійна лінія тренду взаємозв'язку між експортом товарів і послуг та номінальним ВВП

Аналізуючи рис. ми можемо констатувати, що найбільше значення $R^2 = 0,90246$ притаманне степеневій функції $y = 0,04580x^{1,27870}$ саме тому цю формулу ми використовуємо при визначенні U розрахункове. Окрім того коефіцієнт кореляції становить 0,981689, що свідчить про прямий та сильний зв'язок між аналізованими факторами. Табличний критерій Фішера становить 4,75, а розрахункове:

$$F = 0,90246 / (1 - 0,90246) / (14 - 1 - 1) = 111,01.$$

Оскільки розрахункове більше за табличне, то рівняння є вірним і можливим для використання у наступному прогнозуванні.

Окрім зазначених, важливу роль щодо впливу на експортну діяльність мають політичні фактори серед яких угода про асоціацію з ЄС, оскільки лібералізація торгівлі з країнами ЄС сприяє зростанню експорту товарів до європейських ринків; міжнародні санкції та обмеження: політична нестабільність та торгові бар'єри можуть обмежувати експорт до деяких регіонів; політика підтримки експортерів: програми уряду, спрямовані на спрощення процедур та доступ до фінансування.

Серед технологічних факторів вагому роль інновації у виробництві, оскільки використання сучасних технологій підвищує якість продукції; рівень цифровізації: стан розвитку електронної комерції та інтеграція до глобальних логістичних мереж; інфраструктурні фактори: транспортна система (рівень розвитку портів, залізничного та автомобільного транспорту впливає на логістичні витрати), енергетична інфраструктура (забезпечення стабільного енергопостачання для промислових підприємств).

Зовнішньоекономічні фактори, які формуються на основі попиту на глобальному ринку (зміни у споживчих тенденціях та потребах країн-імпортерів) та конкуренція на світових ринках (присутність сильних гравців у традиційних для України експортних секторах, таких як металургія чи аграрний сектор) не можуть бути виміряні абсолютними показниками тому не беруться до уваги при нашому аналізі, але будуть враховані як елементи інституційного забезпечення нарощення експортної діяльності України в сучасних умовах.

Факторний аналіз показує, що ефективність експортної діяльності України залежить від комплексного впливу зовнішніх і внутрішніх факторів. Зокрема, необхідно сприяти диверсифікації експортної структури, залучати інвестиції у високотехнологічні галузі, покращувати якість інфраструктури та адаптувати політичну і економічну стратегію до нових викликів глобалізації. Використання економіко-математичного інструментарію підтвердило залежність валового національного продукту від обсягу експорту товарів та послуг і можливість прогнозування цих макроекономічних показників на основі проведеного дослідження.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ НАРОЩЕННЯ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ТОРГІВЕЛЬНИХ ПОТОКІВ

3.1. Інституційне забезпечення розвитку експортної діяльності України в сучасних умовах

Експортна діяльність є одним із ключових чинників економічного розвитку України, забезпечуючи надходження валюти, створення робочих місць та інтеграцію в глобальні ринки. У сучасних умовах, позначених геополітичними викликами, економічною нестабільністю та процесами глобалізації, ефективне інституційне забезпечення експорту набуває особливого значення. Це стосується як вдосконалення нормативно-правової бази, так і створення інфраструктури, яка сприятиме розвитку конкурентоспроможності українських товарів і послуг на міжнародній арені.

Україна має значний потенціал для нарощування обсягів експорту, зокрема в аграрному, промисловому та ІТ-секторі. Однак ефективна реалізація цього потенціалу залежить від здатності держави та бізнесу адаптуватися до вимог зовнішніх ринків і водночас створити належні умови для розвитку експортоорієнтованих підприємств. У цьому контексті важливо забезпечити не лише сприятливе регуляторне середовище, а й функціонування системи підтримки експорту, яка включає інституції національного рівня, міжнародних партнерів, а також механізми стимулювання та страхування експорту.

Досліджуючи інституційне забезпечення розвитку експортної діяльності України в сучасних умовах, аналізуються його ключові компоненти, виклики та перспективи. Особливу увагу варто приділити ролі державних установ, міжнародних організацій та приватного сектору в створенні сприятливого середовища для ефективної інтеграції України в світову економіку.

Одне з основних місце посідає присутність в Україні таких організацій, як «Офіс з просування експорту України», котрий сприяє бізнесу добутися звершень на міжнародних ринках, та «Європейська мережа підприємств» (Enterprise Europe Network), яка спрямована на підтримку малого та середнього бізнесу. Метою організації «Офіс з просування експорту України» є розвиток та вдосконалення експортної обізнаності українського бізнесу промоція українських товарів та послуг за межами країни та допомога в нормалізуванні співпраці між українським та закордонним бізнесом. Метою організації «Європейська мережа підприємств» є стимулювання інноваційної діяльності українських компаній та забезпечення інформацією та практичними порадами щодо міжнародного співробітництва [5, с. 69].

Дугінець Г., Омран Хосейн З. [10] зазначають, що однією з основних інституцій «У контексті забезпечення реалізації національних пріоритетів, сприяння виходу українських експортерів на зовнішні ринки, захисту їхніх економічних інтересів за кордоном і залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України» є Рада експортерів та інвесторів. У рамках РЕІ на постійній основі здійснюється моніторинг та оперативне інформування національних виробників щодо потенційних можливостей розширення української присутності на світових ринках, зацікавленості іноземних компаній у налагодженні контактів з вітчизняними партнерами.

Оцінка ефективності міжнародної торгівлі України свідчить про значний потенціал розвитку, але також висвітлює низку викликів у сучасних умовах (рис. 3.1.).

В контексті оцінки експортної структури та на основі проведеного в попередньому розділі аналізу ми можемо констатувати, що основу українського експорту становлять сировинні товари, зокрема зернові, метали, та олії, що забезпечує значні валютні надходження.

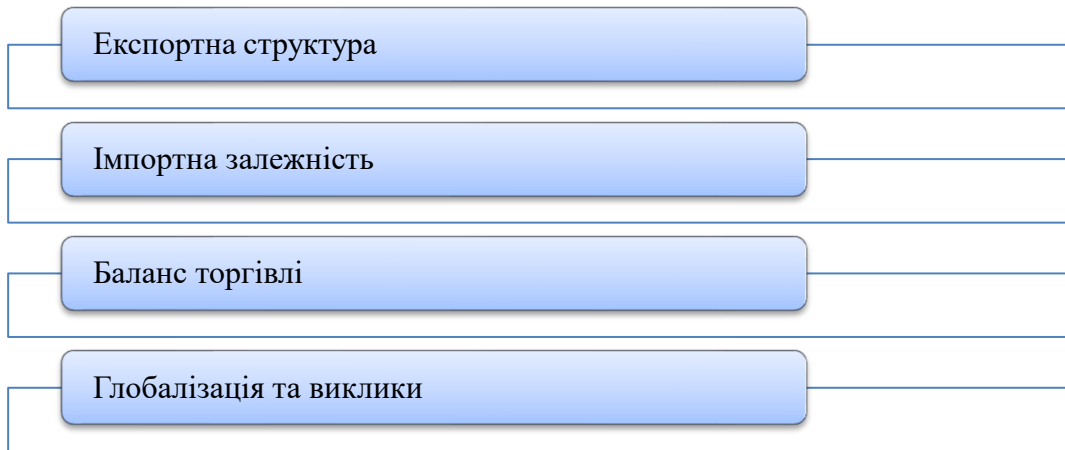

Рисунок 3.1 Особливості експортної діяльності України

Однак низька частка товарів із високою доданою вартістю знижує конкурентоспроможність країни на глобальних ринках. У 2024 році країни ЄС залишаються ключовими торговими партнерами України, а також Туреччина і Китай. ЄС приймає близько 40% українського експорту, завдяки зоні вільної торгівлі.

Щодо імпоротної залежності, то Україна суттєво залежить від імпорту енергетичних ресурсів, таких як нафта, газ і паливо. Збереження імпоротної залежності від країн СНД потребує диверсифікації, щоб зменшити геополітичні ризики. Зростання цін на імпортні товари створює інфляційний тиск на внутрішньому ринку.

У 2024 році спостерігається дефіцит торговельного балансу через вищу вартість імпорту порівняно з експортом, що частково зумовлено зростанням цін на енергоресурси та глобальними економічними змінами.

Глобальні кризи, такі як пандемія COVID-19 та наслідки війни, суттєво вплинули на обсяги торгівлі. Водночас світові ціни на товари українського експорту стимулюють зростання вартісного обсягу торгівлі.

В перспективі Інтеграція України до європейських і світових ринків через угоди про вільну торгівлю сприятиме залученню інвестицій та збільшенню експорту. Розвиток інноваційної інфраструктури та просування товарів із високою доданою вартістю може покращити позиції України у глобальній економіці.

Для досягнення ефективності міжнародної торгівлі Україні слід розширювати ринки збуту, диверсифікувати імпортно-експортні операції, а також сприяти розвитку технологій і продуктів із високою доданою вартістю.

«Для оперативної координації зовнішньо-економічної діяльності необхідно впроваджувати аналітичні системи на основі передових інформаційних технологій в режимі реального часу та застосовувати передові технології штучного інтелекту при прийнятті рішень. Українським промисловим підприємствам варто знати про можливості виходу на нові ринки передових європейських країн на етапі відновлення економіки після закінчення війни» [6, с. 92].

Інституційне забезпечення розвитку експортної діяльності України в сучасних умовах є важливим елементом стратегії інтеграції країни в міжнародні ринки (таблиця 3.1).

Таблиця 3.1. – Основні аспекти інституційного забезпечення

Рівень інституційного забезпечення	Елементи інституційного забезпечення	Функціонал
Державні органи та інституції	Міністерство економіки України	Координує політику в галузі експорту, розробляє стратегії підтримки експортерів та відповідає за переговори щодо міжнародних торговельних угод.
	Державна митна служба	Забезпечує ефективність митних процедур, необхідних для експорту товарів.
	Експортно-кредитне агентство	Забезпечує страхування експортних ризиків, фінансову підтримку експортерів та доступ до іноземних ринків
Міжнародні організації	Європейський банк реконструкції та розвитку	Підтримує українських експортерів через фінансування проектів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності
	Світова організація торгівлі	Забезпечує доступ України до глобальних ринків через дотримання правил міжнародної торгівлі
	Програми Європейського Союзу	Наприклад, ініціатива *EU4Business*, яка сприяє розвитку малого і середнього бізнесу та їх виходу на зовнішні ринки
Приватний сектор	Торгово-промислові палати та асоціації експортерів	сприяють поширенню інформації, організації виставок, конференцій і навчальних програм
	Консалтингові та логістичні компанії	допомагають малим та середнім підприємствам у реалізації експортних проектів.

Воно охоплює державні, міжнародні та приватні організації, законодавчі та фінансові інструменти, що сприяють полегшенню доступу до зовнішніх ринків та підвищенню конкурентоспроможності українських товарів і послуг.

Важливими елементами інституційного забезпечення також є фінансові механізми серед яких експортні кредити, що забезпечують фінансування виробництва товарів для експорту, та грантові програми та субсидії, які гарантують підтримку з боку держави чи міжнародних донорів, доступ до іноземних інвестицій через вдосконалення інвестиційного клімату.

Цифрові платформи та інструменти, як-от платформа «Дія.Бізнес», допомагають підприємствам отримувати інформацію про експортні можливості, тренінги та аналітику ринків.

Попри значні обсяги експортної діяльності та її інституційне регулювання ми можемо визначити основні проблеми інституційного забезпечення:

- недостатнє фінансування експортної підтримки;
- бюрократичні перешкоди та тривалі митні процедури;
- низький рівень обізнаності підприємців щодо міжнародних ринків;
- обмежена диверсифікація експортних ринків, із високою залежністю від кількох країн.

Розвиток інституційного забезпечення є ключовим фактором для зміцнення позицій України на світових ринках, особливо в умовах глобалізації та євроінтеграції, а основні напрями вдосконалення полягають у спрощенні митних процедур, збільшення фінансування ЕКА та інших програм підтримки експортерів, розширення програм навчання для підприємців, диверсифікації експортної продукції та географії експорту, створення сучасних кластерів інноваційної продукції.

Інтеграція України до європейських і світових ринків через угоди про вільну торгівлю сприяє залученню інвестицій та збільшенню експорту. Розвиток інноваційної інфраструктури та просування товарів із високою доданою вартістю може покращити позиції України у глобальній економіці. Для досягнення ефективності міжнародної торгівлі Україні слід розширювати ринки

збуту, диверсифікувати імпортно-експортні операції, а також сприяти розвитку технологій і продуктів із високою доданою вартістю.

У повоєнний період буде реалізовуватися модель мобілізації внутрішніх ресурсів відродження національної економіки та її ринків. У меморандумі з МВФ існують так звані «домашні завдання» для України, серед яких можна виділити такі: підготувати фундамент для відновлення економіки з першочерговою орієнтацією на використання внутрішніх ресурсів; зміцнити експортний сектор; знизити залежність від зовнішнього фінансування [18].

3.2. Пріоритетні напрями нарощення експортної діяльності у системі міжнародних торговельних потоків

У сучасних умовах глобалізації міжнародна торгівля набуває стратегічного значення для національних економік, виступаючи ключовим драйвером розвитку та економічного зростання. Україна, як країна із значним експортним потенціалом, активно інтегрується в систему світових торговельних потоків. Проте ефективність її участі у глобальних ринках значною мірою залежить від правильного визначення пріоритетних напрямів нарощення експортної діяльності.

Зміна міжнародного середовища, поява нових економічних блоків, посилення конкуренції та зростання ролі технологій зумовлюють необхідність перегляду стратегій експортного розвитку. Важливою складовою є підвищення конкурентоспроможності українських товарів та послуг, розширення географії експорту, активізація співпраці з міжнародними організаціями та використання інноваційних механізмів підтримки бізнесу.

Розробка пріоритетних напрямів експортної діяльності є важливою умовою зміцнення позицій України у світовій економіці. Зокрема, орієнтація на товари з високою доданою вартістю, розвиток цифрових послуг та інтеграція у

глобальні виробничі ланцюги дозволять Україні посісти гідне місце у системі міжнародних торговельних потоків.

Основні напрями нарощення експортної діяльності України у системі міжнародних торговельних потоків формуються на основі потреб інтеграції у світову економіку, підвищення конкурентоспроможності та розширення ринків збуту. Ось кілька ключових напрямів:

1. Розширення географії експорту: вихід на нові ринки, зокрема в Азії, Африці, Латинській Америці та Океанії, для диверсифікації напрямів поставок; поглиблення співпраці з Європейським Союзом завдяки дії Угоди про асоціацію та зони вільної торгівлі.

2. Підтримка експорту продукції з високою доданою вартістю: перехід від експорту сировини до продукції, яка є результатом складної переробки (машинобудування, фармацевтика, хімія, продукти харчування з високою доданою вартістю); розвиток креативних індустрій, інформаційних технологій, інноваційних послуг.

3. Інтеграція в глобальні ланцюги доданої вартості: створення умов для участі українських підприємств у міжнародних виробничих мережах; розвиток кластерів для підтримки експортоорієнтованих галузей.

4. Активізація цифрової трансформації експорту: застосування електронної комерції та онлайн-платформ для просування продукції на зовнішніх ринках; упровадження цифрових інструментів для митного оформлення та спрощення експортних процедур.

5. Підтримка малого та середнього бізнесу (МСБ): розширення доступу МСБ до фінансових ресурсів для участі в експортній діяльності; навчання підприємців методам ефективного виходу на зовнішні ринки.

6. Посилення інституційної підтримки експорту: зміцнення ролі державних інституцій, таких як Офіс з просування експорту України та Укрексімбанк; співпраця з міжнародними організаціями (ВТО, МФВ, ЄБРР) для реалізації програм підтримки експортної діяльності.

7. Захист національних інтересів на міжнародних ринках: удосконалення механізмів протидії торговельним бар'ерам, антидемпінговим заходам та санкціям; участь у врегулюванні торговельних суперечок у рамках Світової організації торгівлі (СОТ).

8. Екологізація експортної діяльності: розробка "зелених" стандартів для експортної продукції у відповідь на зростаючий попит на екологічно чисту продукцію; адаптація до вимог європейського "зеленого курсу" (Green Deal).

9. Розвиток логістичної інфраструктури: інвестиції в морські порти, залізничні перевезення, склади для забезпечення ефективної доставки товарів; оптимізація транспортних коридорів, включно з інтеграцією до ініціативи «Один пояс, один шлях».

10. Диверсифікація експорту послуг: активізація експорту послуг у сферах ІТ, консалтингу, освіти, медицини та фінансів; розвиток туризму як перспективного експортного напрямку.

Ці напрями спрямовані на зміцнення позицій України у світовій економіці та зростання доходів від зовнішньої торгівлі. Успішна реалізація цих стратегій залежить від координації зусиль держави, бізнесу та міжнародних партнерів.

Елементи нарощення експортної діяльності охоплюють як стратегічні напрями розвитку, так і конкретні інструменти, що забезпечують конкурентоспроможність товарів і послуг на міжнародних ринках. Основні елементи можна охарактеризувати за такою схемою (рис. 3.2).

Окрім зазначених елементів важливий вплив нарощення експортної діяльності України матиме покращення регуляторного середовища через спрощення митних процедур, зменшення бюрократії для експортерів, розробку сприятливих законодавчих норм, захист прав інтелектуальної власності, прав споживачів.

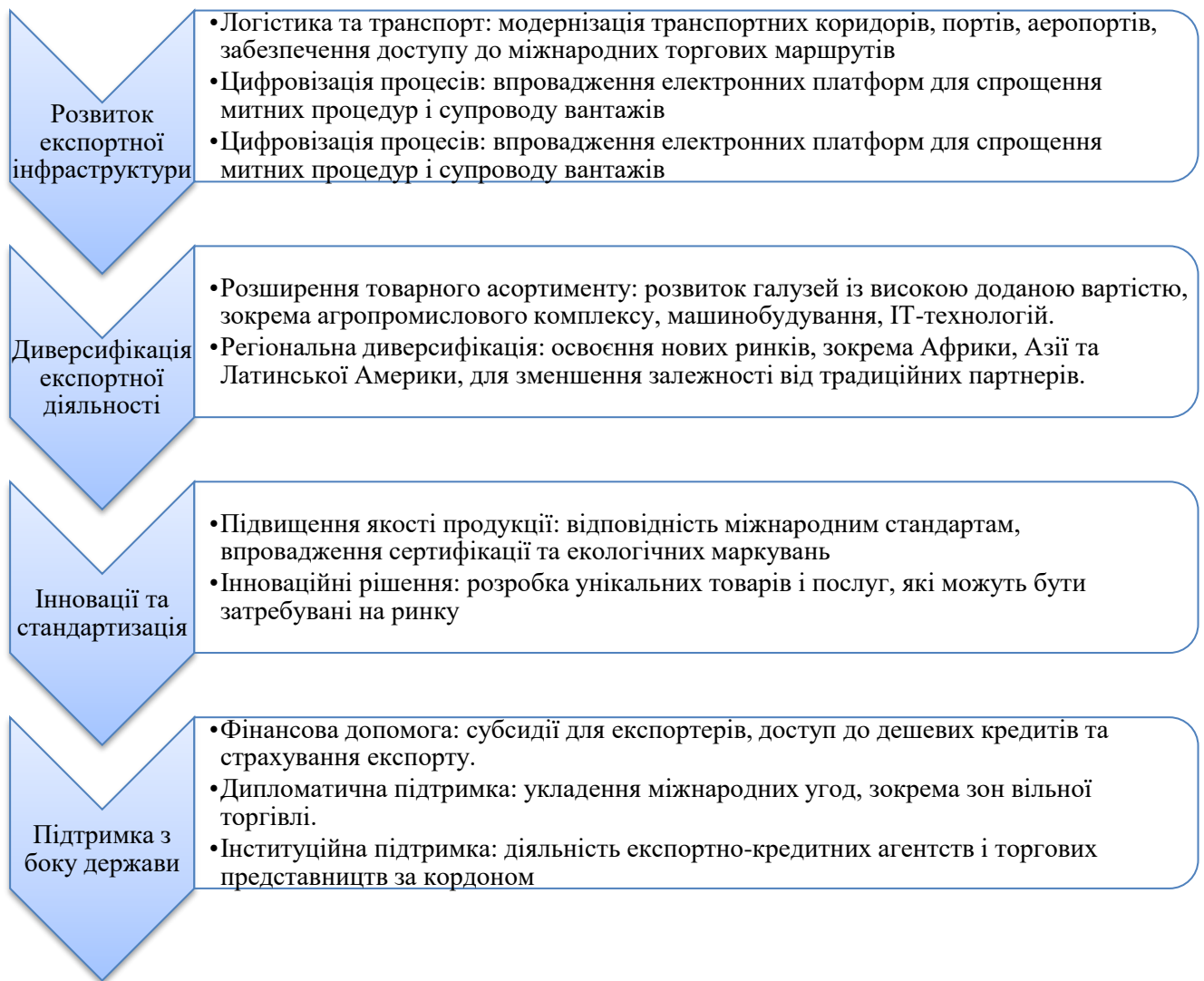

Рисунок 3.2 Елементи нарощення експортної діяльності

Інструменти нарощення експортної діяльності включають різноманітні механізми, спрямовані на підтримку, розвиток та розширення експортних можливостей підприємств і національної економіки в цілому. До основних інструментів належать:

1. Фінансові інструменти:

- Експортне кредитування: надання пільгових кредитів експортерам для підготовки та здійснення зовнішньоекономічних операцій.

- Гарантії та страхування експортних ризиків: захист від ризиків неплатежів або інших фінансових втрат. Наприклад, за допомогою державних агентств страхування експорту.

- Субсидії експортерам: фінансова підтримка національних виробників для зниження витрат на вихід на міжнародні ринки.

2. Регуляторні та адміністративні інструменти:

- Політика торговельних угод: укладання угод про вільну торгівлю для зниження тарифних і нетарифних бар'єрів.

- Митне регулювання: спрощення процедур експорту шляхом впровадження цифрових платформ та зменшення бюрократичних бар'єрів.

- Державні програми підтримки експорту: національні та регіональні стратегії розвитку експорту, спрямовані на конкретні галузі.

3. Маркетингові інструменти:

- Розробка національних брендів: просування іміджу країни як надійного партнера для зовнішньоекономічної діяльності.

- Участь у міжнародних виставках і ярмарках: платформи для демонстрації товарів та налагодження контактів із закордонними партнерами.

- Цифровий маркетинг і e-commerce: використання онлайн-платформ для просування товарів і послуг на глобальному ринку.

4. Інфраструктурні інструменти:

- Розвиток транспортної та логістичної інфраструктури: забезпечення доступу до портів, міжнародних транспортних коридорів, аеропортів для швидкого та ефективного перевезення товарів.

- Експортні центри підтримки: регіональні або галузеві центри, що надають інформацію, консультації та технічну підтримку експортерам.

5. Інноваційні інструменти

- Підтримка високотехнологічного експорту: стимулювання розвитку інноваційних галузей та продуктів із високою доданою вартістю.

- Цифровізація експортних операцій: впровадження електронних платформ для укладання угод і відстеження поставок.

6. Міжнародна співпраця

- Спільні проекти з міжнародними організаціями: залучення іноземних інвестицій, участь у програмах ЄС, СОТ та інших міжнародних структур.

- Дипломатична підтримка: розвиток економічної дипломатії для налагодження двосторонніх відносин і вирішення торгівельних спорів.

Комплексний підхід до використання інструментів нарощення експортної діяльності дозволяє не тільки посилити позиції українських експортерів на міжнародних ринках, але й сприяти загальному економічному розвитку країни. Успіх залежить від гармонійного поєднання фінансової підтримки, адміністративної спрощеності, інформаційного забезпечення та міжнародної співпраці. Нарощення експортної діяльності потребує комплексного підходу, який включає співпрацю між державою, бізнесом та міжнародними партнерами. Інвестиції у сучасну інфраструктуру, інновації, людський капітал і маркетинг створюють передумови для сталого зростання експорту, особливо в умовах глобалізації.

ВИСНОВКИ

Експортна діяльність — це сукупність економічних операцій, пов'язаних із продажем товарів і послуг за межі національної економіки. Експорт виступає джерелом національних доходів, дозволяє країнам отримувати доступ до нових ринків і ресурсів, а також сприяє диверсифікації економіки. Теоретичні основи зовнішньої торгівлі базуються на принципах абсолютної та порівняльної переваги, які були розроблені класиками економічної думки, зокрема Адамом Смітом та Девідом Рікардо. Відповідно до цих теорій, країни повинні спеціалізуватися на виробництві тих товарів, у виробництві яких вони мають відносні переваги, і обмінювати їх на товари інших країн. Товарна структура експорту включає різні категорії товарів, які країна експортує. Це можуть бути сировинні товари, промислові продукти, технологічні товари, послуги тощо. Важливою характеристикою є те, наскільки експорт країни орієнтований на продукти з високою доданою вартістю. Географічна структура експорту визначається ринками, куди постачаються товари й послуги. Країни можуть мати регіональні або глобальні пріоритети, залежно від економічних і політичних обставин. Учасники експортної діяльності можуть бути як великі національні корпорації, так і малі та середні підприємства. Їхня активність та частка в загальному обсязі експорту мають важливе значення для економіки. Міжнародна торгівля регулюється як національним законодавством, так і міжнародними угодами. До таких механізмів належать експортні мита, ліцензії, квоти та інші інструменти, що впливають на зовнішньоторговельну політику.

Інновації стають важливим фактором підвищення конкурентоспроможності на світових ринках. Технологічно розвинені країни мають перевагу у виробництві високотехнологічних товарів та послуг, що дозволяє їм займати лідируючі позиції в міжнародній торгівлі.

Експорт пов'язаний із низкою ризиків, таких як зміни валютних курсів, торговельні обмеження, політична нестабільність в країнах-партнерах тощо. Для

управління ризиками експортери використовують фінансові інструменти, такі як хеджування та страхування зовнішньоекономічних операцій.

Таким чином, експортна діяльність охоплює різноманітні аспекти, включаючи економічні теорії, структури товарів і ринків, інновації та технології, а також управління ризиками. Ефективна експортна стратегія потребує детального аналізу всіх цих елементів для забезпечення стійкого економічного зростання країни.

Оцінка ефективності міжнародної торгівлі України свідчить про значний потенціал розвитку, але також висвітлює низку викликів у сучасних умовах:

- Основу українського експорту становлять сировинні товари, зокрема зернові, метали, та олії, що забезпечує значні валютні надходження. Однак низька частка товарів із високою доданою вартістю знижує конкурентоспроможність країни на глобальних ринках. У 2024 році країни ЄС залишаються ключовими торговими партнерами України, а також Туреччина і Китай. ЄС приймає близько 40% українського експорту, завдяки зоні вільної торгівлі.

- Україна суттєво залежить від імпорту енергетичних ресурсів, таких як нафта, газ і паливо. Збереження імпортової залежності від країн СНД потребує диверсифікації, щоб зменшити геополітичні ризики. Зростання цін на імпортовані товари створює інфляційний тиск на внутрішньому ринку.

- У 2024 році спостерігається дефіцит торговельного балансу через вищу вартість імпорту порівняно з експортом. Це частково зумовлено зростанням цін на енергоресурси та глобальними економічними змінами.

- Глобальні кризи, такі як пандемія COVID-19 та наслідки війни, суттєво вплинули на обсяги торгівлі. Водночас світові ціни на товари українського експорту стимулюють зростання вартісного обсягу торгівлі.

Розвиток експортної діяльності України є ключовим напрямом економічного зростання, особливо в умовах глобалізації, євроінтеграційних процесів та викликів сучасного ринку. Інституційне забезпечення виступає важливим фактором у створенні сприятливих умов для експортерів, подоланні

торговельних бар'єрів та забезпеченні конкурентоспроможності української продукції на міжнародному ринку.

Основні аспекти, які слід враховувати:

1. Ефективність державних інституцій — таких, як Міністерство економіки, Офіс з просування експорту, Укрексімбанк, які забезпечують фінансову, інформаційну та організаційну підтримку експортерів.

2. Співпраця з міжнародними організаціями — зокрема, Світовою організацією торгівлі (СОТ), ЄБРР, МФВ, яка дозволяє адаптувати експортну політику до вимог міжнародної торгівлі.

3. Реалізація програм стимулювання експорту — через надання податкових пільг, створення експортно-кредитних агенцій та сприяння інноваційним галузям.

4. Підтримка малих та середніх підприємств — як основного рушія експортного потенціалу, шляхом доступу до ресурсів, навчання та спрощення регуляцій.

5. Цифровізація — активне використання електронних платформ, митного оформлення онлайн і маркетингових інструментів для міжнародного просування продукції.

У сучасних умовах основними викликами залишаються: високий рівень конкуренції, торговельні обмеження, військові загрози та потреба в адаптації до екологічних стандартів. Подолання цих викликів можливе завдяки посиленню ролі інституцій, інтеграції у глобальні ринки та модернізації економіки.

Таким чином, інституційне забезпечення є основою для стійкого розвитку експорту, що вимагає комплексного підходу, ефективної координації між державою та бізнесом і орієнтації на інновації та інтеграцію до глобальної економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми світового господарства і міжнародних економічних відносин: кол. моногр. / О.В. Баула, Т.М. Вісіна, О. М. Лютак, [та ін.]. Луцьк: Вежа Друк, 2017. 312с.
2. Базецька Г.І. Проблеми оцінки ефективності зовнішньоекономічних операцій. URL: <http://econtlaw.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/09/28-48.pdf> (дата звернення: 13.10.2024).
3. Банчук-Петросова О. Механізми державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. *Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022. № 4. С. 3–7. DOI: <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.4.1> (дата звернення: 8.11.2024).
4. Воскресенська Т. І., Вінярський Б. І. Формування обліково-аналітичного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності підприємств в розрізі її видів. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 59. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3532> (дата звернення: 13.09.2024).
5. Гаврилюк І. Динаміка та тенденції розвитку міжнародної торгівлі в умовах глобалізації. *Економіка та суспільство*. 2023. №42. С. 67–74.
6. Гаврилюк І. Зовнішньоекономічна діяльність України з країнами Європейського Союзу: стан та перспективи. *Економіка та суспільство*. 2023. №41. С. 89–95. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-3> (дата звернення: 8.11.2024).
7. Геєць В.М. Формування профілю стратегічно важливих видів промислової діяльності в Україні (погляд на перспективу). *Економіка України*. 2023. №9. С. 3-29. DOI: 10.15407/economyukr.2023.09.003. (дата звернення: 16.09.2024).
8. Давиденко Г. Й. Теоретичний аспект впливу стандартів на міжнародну торгівлю. *Інноваційна економіка*. 2020. 9-10, С.5-10.

URL: <http://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/327> (дата звернення: 14.09.2024).

9. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>. (дата звернення: 18.10.2024).

10. Дугінець Г., Омран Хосейн З. Інституційне забезпечення зовнішньої торгівлі України: контекст країн близького сходу. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/42748/1/%D0%94%D0%A3%D0%93%D0%86%D0%9D%D0%95%D0%A6%D0%AC.PDF> (дата звернення: 8.11.2024).

11. Дятлова В. В., Дятлова Ю. В., Єрохіна Д. О. Розвиток зовнішньоторговельного сектору економіки: методичний аспект оцінювання регіональних тенденцій. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2022. Вип. 18. Т. 1. С. 101–111. DOI: <https://doi.org/10.15330/apred.1.18.101-111> (дата звернення: 8.11.2024).

12. Жабинець О. Й. Удосконалення механізмів формування та реалізації державної експортної політики в Україні. *Галицький економічний вісник*. Т. : ТНТУ, 2023. Том 83. № 4. С. 195–201.

13. Зовнішньоторговельний баланс України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/eximp/> (дата звернення: 8.08.2024).

14. Зовнішня торгівля товарами. Підсумки I півріччя 2023 року. Національний інститут стратегічних досліджень. Серпень 2023 р. С. 3–15. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/zovnishnya-torhivlya-tovaramy-pidsumky-i-pivrichchya-2023-roku> (дата звернення: 8.11.2024).

15. Коляда О. В., Райчева А. О. Зовнішня торгівля України як чинник розвитку міжнародних економічних відносин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. Вип. 24, № Ч.2, 2019. С.78-82. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/25445>

16. Крамарчук М. В. Зовнішньоекономічна діяльність в умовах воєнного стану. URL: <https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/9798/%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82%20%D0%86%>

[20%D0%9C%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%97_2023_%21.doc.pdf?sequence=1&isAllowed=y#page=311](#) (дата звернення: 11.10.2024).

17. Краус Н.М. Інноваційна економіка в глобалізованому світі: інституціональний базис формування та траєкторія розвитку. Монографія. Київ: Аграр Медіа Груп, 2021. 492 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/26481/1/Монографія_Краус_Н..pdf (дата звернення: 22.10.2024).

18. Кучеренко С. «План Маршалла» скасовується: яким бачить МВФ повоєнне відновлення України. І чому майже немає надії на вибухове зростання іноземних інвестицій. 06.04.2023. URL: <https://mind.ua/publications/20255748-plan-marshalla-skasovuetsya-yakimbachit-mvf-povoenne-vidnovlennya-ukrayini> (дата звернення: 8.11.2024).

19. Лагутін С. С. Теоретичні аспекти державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. *Молодий вчений*. 2024. № 6 (130). С.189-194. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-6-130-24> (дата звернення: 8.11.2024).

20. Луньова Т.С. Оцінка конкурентоспроможності національної економіки України: рейтинговий підхід. *Економічний простір*. 2022. №181. URL: <http://www.prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/1148/1107> (дата звернення: 05.09.2024).

21. Лютак О.М., Баула О.В., Небаба Н.О., Федоренко О.В., Грицай О.В. Моделювання впливу еколого-економічних факторів на зростання ВВП країни. *Актуальні проблеми економіки*. 2024. №7 (277). С.143-151. URL: https://eco-science.net/wp-content/uploads/2024/07/7.24._topic_%D0%9Elena-M.-Liutak-Olena-V.-Baula-Vladyslav-I.-Kutsenko-Serg%D1%96%D1%96-V.-Ivantsov-Oleksandr-V.-Hrytsai-143-151-1.pdf (дата звернення: 25.10.2024).

22. Макарчук І., Федулова І. ІТ-сфера у структурі економіки України. URL: <https://journals.knute.edu.ua/commodities-and-markets/article/view/1846/1718>

23. Міжнародні відносини та політика держав в умовах глобальних трансформацій: аналіз сучасної політичної думки: монографія / Інститут соціальних наук; Одеський національний університет імені І.І. Мечникова; Колектив авторів, за заг. ред. І.М. Ковалю, О.І. Брусиловської. Одеса: Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, 2016. 412 с.

24. Міжнародні економічні відносини: магістерський курс. Навчальний посібник / Зелінська О.М., Лютак О.М., Баула О.В., Галазюк Н.М., Корольчук Л.В., Урбан О.А. Луцьк. Видавництво «Терен», 2023. 328с. URL: https://lib.lntu.edu.ua/sites/default/files/2023-11/%D0%9C%D0%95%D0%92_%D0%BC%D0%B0%D0%B3%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20%D0%BA%D1%83%D1%80%D1%81_2023.pdf (дата звернення: 05.09.2024).

25. Міщенко Д. А., Міщенко Л. О. Теоретичні основи механізму державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. № 2. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1965> (дата звернення: 11.09.2024).

26. Моторнюк, У. І., Яремчук. Т. С. Відновлення експортного потенціалу України в умовах війни. *Економіко-правові аспекти господарювання: сучасний стан, ефективність та перспективи*. 2022. С.174 – 177.

27. Нікішина О.В. Аналіз імпортозалежності та інституційне забезпечення селективного імпортозаміщення на агропродовольчих ринках України в умовах нестабільності. *Економіка: реалії часу. Науковий журнал*. 2024. № 3 (73). С. 62-77. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2024/No3/62.pdf>. DOI: 10.15276/ETR.03.2024.7. (дата звернення: 02.11.2024).

28. Нечипорук А., Котова М., Кочубей Д. Експорт України в умовах воєнного стану. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. Серія. Економічні науки*. 2023. № 5. С. 18-32. URL: [https://doi.org/10.31617/3.2023\(130\)02](https://doi.org/10.31617/3.2023(130)02) (дата звернення: 15.10.2024).

29. Осіпова Л. Динаміка експорту України в умовах пвномасштабної війни: проблеми та можливі шляхи їх усунення в контексті євроінтеграції. *Вісник*

Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2022. № 6. Том 2. С. 50-54. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2023/01/2022-312-62-09.pdf> (дата звернення: 13.10.2024)

30. Олійник Т. І., Скитченко Ю. О. Зовнішньоекономічна торгівельна діяльність України: аналіз, тенденції та перспективи розвитку. *Бізнес Інформ.* 2024. №7. С. 48–57. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2024-7_0-pages-48_57.pdf (дата звернення: 11.10.2024).

31. Романенко О. В., Алавердян Л. М., Юдічева О. П. Оцінка перспектив розвитку зовнішньої торгівлі товарами в умовах воєнного стану в Україні. *Ефективна економіка.* 2023. № 9. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.9.42> (дата звернення: 11.10.2024).

32. Панкратова О.М. Підвищення ролі конкурентоспроможності національної економіки як фактор економічного зростання в умовах глобалізації. *Інфраструктура ринку.* 2021. Випуск 52. С. 37–41.

33. План для Ukraine Facility 2024-2027. Затверджений КМУ 18.03.2024 р. URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua>

34. Редько К. Ю., Ткаченко І. О. Аналіз стану міжнародної торгівлі України в умовах повномасштабного вторгнення. URL: https://journals.kntu.kherson.ua/index.php/visnyk_kntu/article/view/70

35. Таранич О. Особливості формування конкурентних переваг розвинених країн на світовому ринку. URL: <https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/2901> (дата звернення: 22.09.2024).

36. Україна піднялася у рейтингу економічних свобод. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3202198-ukraina-pidnalasa-u-rejtingu-ekonomichnih-svobod.html> (дата звернення: 02.10.2024).

37. Чепелюк М. І. Аналіз обсягів експортно-імпоротної діяльності ринку Європейського Союзу. *Бізнес Інформ.* 2024. №5. С. 26–32.

38. Чуніхіна А. С., Бабець І. Г. Зовнішня торгівля як чинник економічного розвитку. Глобальна безпека та асиметричність світового

господарства в умовах нестабільного розвитку економічних систем: матеріали науково-практичної конференції. 2022. С. 289-293.

39. Шамборовський Г. О. Сучасний стан та перспективи зовнішньої торгівлі України. *Агросвіт*. 2024. №9. С. 15–20.

40. Chen, J., Sousa, C. M. P., & He, X. Export market re-entry: Time-out period and price/quality dynamisms. *Journal of world business*. 2019. 54(2). С. 154-168. <https://doi.org/10.1016/j.jwb.2019.01.001> (дата звернення: 11.10.2024).

41. David M. Brock, Michael A. Hitt, Making sense of dynamic capabilities in international firms: Review, analysis, integration, and extension. *International Business Review*. 2024. 33, 3, (102260). DOI: 10.1016/j.ibusrev.2024.102260. (дата звернення: 13.09.2024).

42. DSouza D. Modern Monetary Theory (MMT): Definition, History, and Principles. Investopedia. 2024. June. URL: <https://www.investopedia.com/modern-monetary-theory-mmt-4588060> (дата звернення: 22.08.2024).

43. Innovation and Investment Component of International Competitiveness in Conditions of Implementation of the European Integration Course of Ukraine. Text: Monograph / Liutak O., Baula O., Savosh L., Korolchuk L., Lisovska L. Lutsk : Volynpoligraf, 2021. 234 p.

44. Falahat, Mohammad, Yan-Yin Lee, Thurasamy Ramayah, and Pedro Soto-Acosta. 2020b. Modelling the effects of institutional support and international knowledge on competitive capabilities and international performance: Evidence from an emerging economy. *Journal of International Management* 26: 100779.

45. Fang Lee Cooke, Michael Dickmann, Emma Parry, Developing organizations' dynamic capabilities and employee mental health in the face of heightened geopolitical tensions, polarized societies and grand societal challenges. *The International Journal of Human Resource Management*. 2024. 35, 5. P. 767-778. DOI: 10.1080/09585192.2024.2307751 (дата звернення: 13.09.2024).

46. Liutak O., Baula O., & Tkachuk A. Simulation of the influence of investment and innovation activities on ensuring the international competitiveness of countries. *Informatyka, Automatyka, Pomiarzy W Gospodarce I Ochronie Środowiska*.

2023. 13(2). P. 86-92. URL: <https://doi.org/10.35784/iapgos.3470> (дата звернення: 23.10.2024).

47. Prud'homme, D., & Zedtwitz, M. Managing “forced” technology transfer in emerging markets: The case of China. *Journal of International Management*. 2019. 25(3). P. 960-979. URL: <https://doi.org/10.1016/j.intman.2019.04.003> (дата звернення: 14.09.2024).

48. Rojko A. Industry 4.0 Concept: Background and Overview. *International Journal of Interactive Mobile Technologies*. 2017. Vol. 11. No 5. P. 77–90

49. Ruzekova Viera, Zuzana Kittova, Dusan Steinhauser. Export performance as a measurement of competitiveness. *Journal of Competitiveness*. 2020. 12. P. 145–60.

50. The World Bank. URL: <https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine> (дата звернення: 10.09.2024).

51. What is the WTO? World Trade Organization. URL: https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/whatis_e.htm (дата звернення: 10.09.2024).

52. World Economic Forum. URL: <https://www.weforum.org/> (дата звернення: 13.09.2024).

ДОДАТКИ